

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

DE KWALITEIT VAN HET BASISCHOOLADVIES

Een onderzoek naar de totstandkoming van het
basisschooladvies en de invloed van het basisschooladvies
op de verdere schoolloopbaan

augustus 2014

INHOUD

Samenvatting

- 1 Inleiding 6**
- 2 Bevindingen literatuuronderzoek 8**
 - 2.1 Mogelijke invloeden op het basisschooladvies 8
 - 2.2 Gerapporteerde invloeden op het basisschooladvies 8
 - 2.3 De overgang naar het voortgezet onderwijs in relatie tot het basisschooladvies 10
 - 2.4 Conclusie 11
- 3 De opzet van het onderzoek 13**
 - 3.1 Inleiding 13
 - 3.2 De onderzoeksvragen 13
 - 3.3 Steekproeftrekking, gegevensbestanden en onderzoeksopzet 14
- 4 De totstandkoming van het basisschooladvies 16**
 - 4.1 Inleiding 16
 - 4.2 Procedures bij de totstandkoming van het basisschooladvies 16
 - 4.3 Determinanten die een rol spelen bij het basisschooladvies 20
 - 4.4 Expertise bij de actoren 22
 - 4.5 Overgang naar het voortgezet onderwijs 23
 - 4.6 Evaluatie van de gegeven adviezen 29
 - 4.7 De relatie tussen de kwaliteitsmaten en het afgegeven basisschooladvies 30
 - 4.8 Conclusie 31
- 5 Deelname aan de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs in relatie tot het basisschooladvies 33**
 - 5.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk 33
 - 5.2 Ontwikkeling in de hoogte van het basisschooladvies 33
 - 5.3 Ontwikkeling enkelvoudige en meervoudige adviezen 35
 - 5.4 Ontwikkeling in de score op de Cito Eindtoets 36
 - 5.5 Doorstroom naar hogere onderwijssoorten 36
 - 5.6 Trends in deelname aan verschillende onderwijstypen in het voortgezet onderwijs 37
 - 5.7 Conclusie 38
- 6 De relatie tussen de score op de Eindtoets Basisonderwijs en het basisschooladvies 40**
 - 6.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk 40
 - 6.2 Het verschil tussen het basisschooladvies en de score op de eindtoets 41
 - 6.3 Effecten van leerlingenkenmerken 42
 - 6.4 Effecten van schoolkenmerken 43
 - 6.5 De effecten van regiokenmerken 44
 - 6.6 Conclusie 45
- 7 De positie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot de eindtoets en het advies 46**
 - 7.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk 46
 - 7.2 De positie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot het advies 46
 - 7.3 Positie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot het advies en de eindtoets 48

7.4 Het advies en de positie van de leerling in leerjaar 3 in relatie tot de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs 50

7.5 Conclusie 54

8 Conclusies en slotbeschouwing 56

8.1 Basisscholen 56

8.2 Voortgezet onderwijs 58

8.3 Verwachtingen 59

8.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek 59

8.5 Tot slot 60

Bijlage I - Opmerkingen over de onderzoeksopzet 61

Literatuur 65

Samenvatting

In dit rapport doet de Inspectie van het Onderwijs verslag van een onderzoek naar de kwaliteit van het basisschooladvies. Het onderzoek richt zich op de kwaliteit van de adviesprocedure, de samenhang tussen het basisschooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs en de samenhang tussen het advies en het vervolg van de schoolloopbaan. Het rapport geeft ook een trendanalyse van adviezen en doorstroom van de afgelopen tien jaar. Welke trends zijn er zichtbaar in basisschooladviezen? Hoe staat het met de kwaliteit van de adviesprocedure? Wat gebeurt er met leerlingen die een hoger of lager advies krijgen dan op basis van de eindtoets kan worden aangenomen? Welke verklaringen zijn er te geven voor betere of juist minder goede doorstroom van leerlingen in het voortgezet onderwijs en welke rol speelt het basisschooladvies daarin?

Trendanalyse: groei aantal leerlingen in hogere onderwijsniveaus stabiliseert

Het rapport toont twee duidelijke trends. Tot 2011 adviseerden basisscholen gemiddeld steeds hogere onderwijsniveaus, terwijl de score voor de eindtoets niet in gelijke mate toenam. De tweede trend was dat iets meer leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere positie kwamen dan het advies aangaf. Deze trends versterkten elkaar en vertaalden zich in een grotere deelname aan de hogere onderwijssoorten zoals havo en vwo. Beide stijgende trends zijn sinds 2011 afgebogen. Ten eerste adviseren de basisscholen nu gemiddeld een iets lager onderwijsniveau dan in 2011. Daarnaast komen sinds vorig jaar juist iets minder leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere positie dan het advies aangaf.

Advisering zorgvuldig, kwaliteit adviesprocedure nog onvoldoende

Vrijwel alle scholen uit het onderzoek (118) gaan zorgvuldig met de advisering om en hanteren een procedure, maar bij een derde van de scholen is die procedure niet vastgelegd. Verder hanteren lang niet alle scholen richtlijnen voor het opstellen van het advies en het wegen van factoren die van belang zijn voor het advies. Ook wordt de adviesprocedure door een aantal scholen niet of maar beperkt geëvalueerd. We vonden in dit onderzoek geen verband tussen de kwaliteit van de adviesprocedure en de neiging om hogere of juist lagere adviezen te geven.

Een zorgvuldige adviesprocedure beschermt de school tegen druk van ouders en scholen om een hoger of juist een lager onderwijsniveau te adviseren.

Er wordt vaker een hoger advies gegeven dan men op grond van de Eindtoets zou verwachten

Basisscholen geven vaker adviezen voor een hoger onderwijsniveau dan men op basis van de Eindtoets zou verwachten (ruim 25 procent in 2012/2013). Een advies voor een lager onderwijsniveau komt minder vaak voor (11 procent). Daarnaast adviseren scholen in stedelijke gebieden hogere onderwijsniveaus en scholen met veel gewichtenleerlingen lagere niveaus.

Uiteraard zijn de cognitieve prestaties en de Eindtoets niet de enige bron voor het basisschooladvies en kunnen er andere redenen zijn voor een hoger of lager advies.

Advies voor hoger onderwijsniveau dan eindtoetsindicatie is gunstig voor leerling

De meeste leerlingen komen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op de positie terecht die het advies aangeeft; gemiddeld 75 procent.

De hoogte van het advies blijkt zeer bepalend te zijn voor de verdere doorstroom in het voortgezet onderwijs. Adviseert een basisschool een hoger onderwijsniveau dan men op basis van de Eindtoets zou verwachten, dan werkt dat vaak in het voordeel van de leerlingen. Leerlingen met een advies voor een hoger onderwijsniveau dan de eindtoets indiceerde, komen na twee jaar voortgezet onderwijs meestal ook op het onderwijsniveau dat de basisschool adviseerde of op een hoger niveau (73 procent).

Het onderzoek toont ook aan dat een lager advies dan de toets indiceert, vaak tot een lager onderwijstype leidt dan de score op de eindtoets aangaf.

We zien niet het beeld van massale overadvisering waardoor leerlingen in het voortgezet onderwijs massaal afstromen. De meeste leerlingen komen op de positie van het advies terecht.

Sinds 2011 is er minder opstroom in onderbouw van het voortgezet onderwijs

Wanneer een leerling in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere onderwijspositie zit dan het basisschooladvies aangaf, spreken we van opstroom. Zit de leerling in het derde jaar juist op een lagere positie, dan spreken we van afstroom. In 2007 constateerde de Inspectie iets meer opstroom (13 procent) dan afstroom (12 procent) in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2007b). Die trend zette door tot 2011. Daarna heeft een kentering heeft plaatsgevonden. Er is nu wel meer afstroom (15 procent) ten opzichte van het gegeven advies dan opstroom (10 procent).

Samenstelling van school voor voortgezet onderwijs sterk bepalend voor kansen

De doorstroomkansen in het voortgezet onderwijs hangen niet alleen af van het advies en de eindtoetsscore, maar ook van de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs. Wanneer een leerling met een vmbo-kader-advies op een brede scholengemeenschap komt, heeft deze leerling meer kansen om op te stromen naar het vmbo-t dan wanneer de leerling op een smalle school komt die alleen het beroepsgerichte vmbo in huis heeft. Leerlingen die advies krijgen voor een laag onderwijsniveau zijn dus gebaat bij brede scholengemeenschappen. Leerlingen met adviezen voor hogere onderwijsniveaus (havo en vwo) doen het beter op smalle scholen met enkel havo en vwo.

Samenwerking tussen scholen voor voortgezet onderwijs kan de doorstroomkansen van leerlingen bevorderen.

Hoge verwachtingen vergroten de kansen van leerlingen

Hoge verwachtingen stimuleren dat leerlingen een goed niveau halen. Dit geldt voor de basisscholen bij de afgifte van het advies. Dit geldt ook voor scholen voor voortgezet onderwijs bij de plaatsing van leerlingen.

Basisscholen moeten zorg blijven dragen voor een zorgvuldige adviesprocedure en een eerlijke inschatting van de kansen van de leerlingen. Zij moeten professioneel kunnen omgaan met de druk die uitgaat van zowel ouders als van scholen voor voortgezet onderwijs.

1 Inleiding

Elk jaar maken 190.000 leerlingen de overstap van het basis- naar het voortgezet onderwijs. Deze overgang vormt een mijlpaal en kan van grote invloed zijn op de verdere schoolloopbaan. Het advies dat de leerlingen van de basisschool krijgen is voor die schoolloopbaan heel belangrijk. Basisscholen zijn verplicht om een dergelijk advies in een onderwijskundig rapport aan de leerling en aan het voortgezet onderwijs te verstrekken.

Het spreekt vanzelf dat leerlingen gelijke kansen horen te hebben om gegeven hun aanleg en prestatie een zo goed mogelijk vervolg te krijgen van hun schoolloopbaan. Omdat het basisschooladvies hier zo'n grote rol speelt moet de kwaliteit hiervan zo goed mogelijk zijn. Onder de kwaliteit van dit advies verstaan wij de mate waarin het basisschooladvies een adequate inschatting is van het vermogen van de leerling om de betreffende onderwijssoort in het voortgezet onderwijs te volgen.

De toelating tot het voortgezet onderwijs is geregeld in het inrichtingsbesluit Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). In artikel 3 van dit besluit is vastgelegd wie toelaatbaar is tot het eerste jaar van een school voor voortgezet onderwijs. In het eerste lid, onder a, van dat artikel 3 is vastgesteld dat 'als leerling slechts kan worden toegelaten degene die afkomstig is van een school voor basisonderwijs en bij wie naar het oordeel van de directeur van de school voor basisonderwijs de grondslag voor het volgen van aansluitend voortgezet onderwijs in voldoende mate is gelegd'. Hiermee is de wettelijke grondslag voor het geven van het basisschooladvies vastgelegd en tevens is de formele positie van de directeur daarbij bepaald. In het tweede lid van dat artikel staat dat 'bij beslissingen over de toelating op grond van het eerste lid het bevoegd gezag het onderwijskundig rapport betreft dat ingevolge artikel 42 van de Wet op het primair onderwijs is opgesteld'. In het Besluit uitwisseling leer- en begeleidingsgegevens zijn nadere voorschriften gegeven over de inhoud van dit rapport. Daarmee is bepaald dat het basisschooladvies opgenomen dient te zijn in het onderwijskundig rapport dat wordt opgesteld over elke leerling die de basisschool verlaat. Tevens is voorgeschreven dat een afschrift van dat rapport aan de ouders van de leerling wordt verstrekt. Omdat het basisschooladvies een belangrijke rol speelt bij de toelating door het voortgezet onderwijs kan dit advies een verrijkende impact hebben.

Door de invoering van de verplichte eindtoets en de verplaatsing van de afname naar de periode tussen 15 april en 15 mei gaat het belang van het basisschooladvies als eerste gegeven toenemen. Op het moment dat de leerling bij het voortgezet onderwijs wordt aangemeld, is de eindtoets nog niet bekend. Het basisschooladvies gaat daardoor meer gewicht krijgen.

De inspectie vraagt regelmatig aandacht voor de thematiek van het basisschooladvies. In 2007 deed zij onderzoek naar de mate waarin adviezen voor een lager of hoger schooltype dan de Eindtoets indiceerde, voorkwamen. In het Onderwijsverslag 2011/2012, vroeg zij aandacht voor het verschil tussen het basisschooladvies en de eindtoets. Die discrepantie is niet zozeer het probleem, maar wel dat er aanzienlijke verschillen tussen scholen bestaan. Zo wees de inspectie ook op regionale verschillen (Inspectie van het Onderwijs, 2013: 200). Met dit onderzoek naar de praktijk van het basisschooladvies en de relatie van het advies met de doorstroom in het voortgezet onderwijs vervolgt de inspectie deze onderzoekslijn.

Belangrijke vraagstukken voor de inspectie zijn of de adviezen deugdelijk tot stand komen en of zij waarborgen in zich hebben voor de loopbaan van leerlingen.

Leeswijzer

Wat kan de lezer in dit rapport verwachten? Hier volgt een overzicht van de hoofdstukken.

Hoofdstuk 2: beknopt literatuuroverzicht van het wetenschappelijk onderzoek naar het basisschooladvies.

Hoofdstuk 3: de onderzoeksvragen en de onderzoeksopzet. Tevens gaan we hier in op de operationalisatie van het verschil tussen het basisschooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs.

Hoofdstuk 4: verslag van het enquête-onderzoek naar en de interviews met scholen over de kwaliteit van het basisschooladvies.

Hoofdstuk 5: beschrijving van de basisschooladviezen, de trendmatige ontwikkeling daarin, de discrepantie tussen eindtoets en basisschooladvies en de positie in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs op basis van landelijke gegevens.

Hoofdstuk 6: beschrijving van het verschil tussen het basisschooladvies en het advies zoals dat door de eindtoets is geïndiceerd en een beschrijving van de effecten van leerlingkenmerken, schoolkenmerken en regiokenmerken.

Hoofdstuk 7: analyse van de doorstroom naar het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs en de relatie van deze doorstroom en het basisschooladvies, de hoogte van de eindtoets en de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs.

Hoofdstuk 8: slotbeschouwing en conclusies.

2 Bevindingen literatuuronderzoek

2.1 Mogelijke invloeden op het basisschooladvies

In vergelijking met andere landen worden leerlingen in het Nederlandse onderwijs vroeg geselecteerd naar de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs. Gelijke kansen voor alle leerlingen vraagt om goede adviesprocedures op de scholen zodat zo veel mogelijk leerlingen op de juiste plek terechtkomen. Wanneer een leerling wordt toegelaten op een bepaald niveau in het voortgezet onderwijs, moet een leerling dat niveau ook aankunnen. Het is niet altijd eenvoudig om dit niveau goed te voorspellen. Dit vereist veel professionaliteit van de basisschool. Het leervermogen van de leerling voor het voortgezet onderwijs hangt niet alleen af van de prestaties in het basisonderwijs of de scores op bepaalde toetsen, maar ook van niet-cognitieve kenmerken zoals interesse, motivatie en doorzettingsvermogen en van nog niet tot ontwikkeling gekomen talenten. Het is niet voor niets dat de wetgever heeft bepaald dat er een advies moet zijn waarin het professionele oordeel van de basisschool tot uitdrukking komt en dat dit advies daarnaast moet worden ondersteund met informatie op basis van een toets. Naast de prestaties en de niet-cognitieve kenmerken van de leerling zijn ook andere invloeden denkbaar. Te denken valt aan de sociaal-economische achtergrond van de leerling, de etnische achtergrond, de schoolkenmerken, regionale kenmerken of het aanwezige aanbod aan voortgezet onderwijs. Het is mogelijk dat van deze leerlingkenmerken of omgevingskenmerken invloed uitgaat. Hier is veel onderzoek naar gedaan. In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van de bevindingen uit de onderzoeksliteratuur.

2.2 Gerapporteerde invloeden op het basisschooladvies

Leerprestaties spelen belangrijke rol

Onderzoek naar het basisschooladvies laat zien dat leerprestaties steeds de belangrijkste rol spelen bij het basisschooladvies. Hoewel dit een constante is in ieder onderzoek, blijft steeds een aanzienlijke hoeveelheid onverklaarde variantie over en dat roept de vraag op of dat deel nader verklaard kan worden. Luyten en Bosker (2004) vonden aan de hand van data van het Prima Cohort dat adviezen sterk met de prestatie en inzet van de leerling samenhangen en maar beperkt met de achtergrond van de leerling en niet met sekse. Zij komen tot de conclusie dat de invloed van de prestatie is toegenomen en dat het advies meer is gebaseerd op de capaciteiten en de leerling. Op scholen die geen eindtoets gebruiken is de adviespraktijk minder gebaseerd op de cognitieve prestatie van de leerling en speelt de achtergrond van de leerlingen een grotere rol. De toenemende rol van de leerlingprestaties bij het advies die Luyten en Bosker in 2004 constateren, hangt samen met een toename in het gebruik van de eindtoets. De Inspectie van het Onderwijs zette in diezelfde tijd bij scholen in op de verantwoording van de opbrengsten. In 1999 bleek dat 28 procent van de scholen de opbrengsten niet kon verantwoorden (Inspectie van het Onderwijs 2003). In 2007 (Inspectie van het Onderwijs, 2007b: 23) constateerde de inspectie dat nog maar bij 1 procent van de scholen geen genormeerde toets beschikbaar was. Luyten en Bosker rapporteren in 2004 een hoge samenhang tussen toetsscore en advies (.87). Een vergelijkbare hoge correlatie tussen eindtoets en basisschooladvies (.88) is gevonden door Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013). Ook Driessen en Doesborgh (2005: 64) rapporteren een hoge samenhang tussen cognitieve prestatie en de hoogte van het advies.

Verder geven van Aarsen e.a. (2013) aan dat de toetsen uit het Leerling- en Onderwijsvolgsysteem (LOVS) samen zo 76 procent van de variatie in de adviezen verklaren en bij de nieuwe LOVS-toetsen is dat zelfs nog hoger (82 procent).

Effect sociaal-economische achtergrond en het opleidingsniveau van ouders

Studies uit de sociologische hoek geven aanwijzingen voor de invloed van de sociaal-economische achtergrond. Luyten en Bosker (2004) vonden een effect voor het opleidingsniveau van ouders, maar zij geven tegelijk aan dat de invloed van de prestaties is toegenomen. Driessen en Doesborgh (2005: 66) sluiten hierbij aan. De sociaal-economische achtergrond van de leerling verklaart uiteindelijk een klein deel van de verschillen in adviezen. Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013) vonden bij autochtone leerlingen met laag opgeleide ouders het vaakst dat zij lager werden geadviseerd dan de eindtoets aangaf.

Weinig invloed van etniciteit

Hoewel Koeslag en Dronkers (1994) evidentie aandroegen dat allochtone leerlingen bij gelijke leerprestatie en gelijk milieu een hoger advies krijgen, zijn dergelijke effecten in later onderzoek niet of veel minder aangetoond. Driessen (2006) komt tot de conclusie dat etniciteit niet samenhangt met advisering gegeven de toetsscore. Luyten en Bosker (2004) rapporteren slechts zeer geringe effecten voor etniciteit.

Gealarmeerd door andere berichten over adviezen voor te lage schooltypes aan allochtone leerlingen in Amsterdam verrichtte de inspectie in 2007 onderzoek naar adviezen die afweken van de toetsindicatie. Uit literatuuronderzoek bleek dat een lager advies dan de toets indiceert vooral plaatsvond bij allochtone achterstandsgroepen (Inspectie van het Onderwijs 2007a:10). In opdracht van de inspectie verrichtte het Instituut voor Toegepaste Sociologie Nijmegen (ITS) onderzoek op het Prima Cohort 2004/2005. Op basis van dit onderzoek concludeerde de inspectie dat er geen aanwijzingen waren dat allochtone groepen substantieel hoger of lager werden geadviseerd.

Schoolkenmerken weinig onderzocht

Er is verder betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen schoolkenmerken en het advies. Een uitzondering hierop is Driessen (2006), die concludeert dat er geen schoolcompositie-effecten zijn. Hij heeft hierbij gekeken naar het aandeel autochtone en allochtone achterstandsl leerlingen en gemiddelde prestatieniveaus van leerlingen. In het onderzoek van Driessen en Doesborgh (2005: 63) zijn effecten van het gemiddelde prestatieniveau geconstateerd; leerlingen in gemiddeld sterk presterende klassen worden lager geadviseerd en wat strenger beoordeeld. Verder verdwijnen in het onderzoek van Driessen en Doesborgh (2005: 63) gemeentelijke verschillen in advisering volledig wanneer rekening wordt gehouden met de leerprestaties van leerlingen. Blom vond bij een kleinschalig onderzoek op basisscholen in het Noorden van Nederland een samenhang tussen schoolkwaliteit en kwaliteit van de adviesprocedure. Op scholen met een voldoende kwaliteitsoordeel van de inspectie waren meer teamleden bij het advies betrokken en werd er meer informatie ingewonnen dan bij zwakke scholen (Blom, 2012: 52).

Regio-effecten en de mate van verstedelijking

Bij onderzoek zijn regionale effecten en effecten van verstedelijking gesignaleerd. Bosker en Luyten (2004) rapporteren duidelijke effecten van de mate van verstedelijking op de hoogte van de advisering gegeven de prestatie. De Boer e.a. (2006) trekken uit hun onderzoek (op basis van het onderwijscohort VOCL'99) de conclusie dat zowel leerlingen met lagere als met hogere prestaties in Friesland een lager advies krijgen.

Deze constatering blijft ook staan als men rekening houdt met de kenmerken van leerlingen. Leerlingen met eenzelfde leerpotentieel als elders krijgen volgens deze studie in Friesland een lager advies. Dit leidt ook tot minder deelname aan de hogere onderwijssoorten.

Deze conclusie is in lijn met de bevindingen van de inspectie over de kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland (Inspectie van het Onderwijs, 2009) waar de inspectie tot de conclusie komt dat de leerlingen lager presteren en minder doorstromen naar de hogere onderwijssoorten. Tot dezelfde conclusie komt de inspectie in het onderzoek 'Leerresultaten van scholen voor voortgezet onderwijs in Drenthe, Groningen en Fryslân nader onderzocht' (Inspectie van het Onderwijs, 2011). In een recenter rapport 'De kwaliteit van basisscholen en bestuurlijk handelen in het noorden van Nederland, Ontwikkelingen in de periode 2008-2009 (Inspectie van het Onderwijs, 2013b) constateert de inspectie wel verbetering in de prestaties.

2.3 De overgang naar het voortgezet onderwijs in relatie tot het basisschooladvies

Tot nu toe bespraken we het onderzoek naar de invloed van verschillende factoren op de relatie tussen de Eindtoets Basisonderwijs en het advies. Er bestaat ook onderzoek naar de relatie tussen het basisschooladvies en de prestatie in het voortgezet onderwijs.

Opstroom en afstroom ten opzichte van het advies

Op basis van informatie van leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs van 2004 en 2005 met adviezen die afgegeven waren rond 2002 en 2003, constateerde de Inspectie van het Onderwijs 11 procent afstroom en 12-13 procent opstroom ten opzichte van het advies. Bij de plaatsingsproblemen en problemen bij de doorstroom naar het derde jaar spelen zowel slechte aansluiting, onvoldoende informatie op de basisschool als slechte kwaliteit van de onderbouw in het voortgezet onderwijs een rol (Inspectie van het Onderwijs, 2007b). Deze gegevens zijn niet heel recent en de betekenis is daarom voor de huidige stand van zaken beperkt.

In 'Onder advisering in beeld' (Inspectie van het Onderwijs, 2007a) publiceert de inspectie over de prestaties in het voortgezet onderwijs. Dit onderzoek werd in opdracht door het Gronings instituut voor Onderzoek van Onderwijs (GION) uitgevoerd. Wanneer een leerling een lager advies krijgt dan de eindtoets indiceert, dan leidt dit tot lagere prestaties in het voortgezet onderwijs ten opzichte van de leerlingen met dezelfde toetsuitslag die niet dat lagere advies kregen. Dit verschil blijft ook staan wanneer men de eerdere toetsuitslagen van het basisonderwijs in het onderzoek betreft. Een belangrijke conclusie is daarom dat advisering die lager of hoger is dan men op basis van de toets zou verwachten, langdurig blijft doorwerken in de verdere schoolloopbaan.

De relatie tussen advies, eindtoets en loopbaan in het voortgezet onderwijs

Recent onderzoek is van Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013). Zij onderzochten met de meting van PRIMA 2004-2005 en van COOL 2007-2008 de relatie tussen advies, eindtoets en loopbaan in het voortgezet onderwijs. Zij vonden dat de leerlingen in meerderheid een advies kregen dat paste bij de eindtoets. 65 procent helemaal passend, 4 procent lager geadviseerd en 3,5 procent hoger geadviseerd (1 positie lager of hoger). Bij de rest was er een geringer verschil (gemiddeld een halve positie hoger of lager geadviseerd). Zij vonden dat lagere advisering iets vaker bij jongens voorkwam.

Zij verrichtten ook onderzoek naar de doorstroom in het voortgezet onderwijs. Zij vonden na drie jaar voortgezet onderwijs dat 60 procent op het advies zat, 10 procent is blijven zitten. Opstroom en afstroom kwamen min of meer gelijk voor (elk 15 procent). Timmermans, Kuyper en Van der Werf komen tot de conclusie dat de lagere advisering (in vergelijking met de toets) uiteindelijk ongunstig werkt en een hogere advisering juist gunstig. Wanneer leerlingen een lager advies krijgen dan op basis van de toets werd verwacht, heeft dat daardoor ten dele het karakter van selffulfilling prophecy.

Tegelijk waarschuwen zij voor te veel wijsheid achteraf. Dat leerlingen niet op de bedoelde positie komen hangt weliswaar af van het niet passende advies, maar hangt voor het grootste deel af van andere factoren.

De leerling en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs

De dissertatie van Poorthuis, *Children in Transition* (2012), laat iets van deze andere factoren zien. Poorthuis wijst erop dat er grote individuele verschillen zijn hoe kinderen zich na het basisonderwijs aanpassen bij de overgang naar het voortgezet onderwijs. De verwachtingen en het gedrag van leeftijdsgenoten zijn van groot belang bij het functioneren na de overgang naar het voortgezet onderwijs. Verder kunnen cijfers veel invloed hebben op de betrokkenheid (Poorthuis, 2012: 130-132).

Oordelen over de kwaliteit en de kwaliteitsverbetering van het basisschooladvies

Een interessant onderzoek is van Van der Lubbe, Verhelst, Heuvelmans en Staphorsius (Cito, 2005) omdat dit onderzoek de mening van de vo-scholen betreft die naast de leerlingen de afnemers van het basisschooladvies zijn. Zij voerden een survey uit bij 786 respondenten in het voortgezet onderwijs (voornamelijk afdelingsleiders die betrokken zijn bij de onderbouw). 58 procent vindt de kwaliteit van het basisschooladvies hoog, 8 procent zeer hoog en 26 procent beoordeelt de kwaliteit als redelijk. 1 procent beoordeelt de kwaliteit als laag en 7 procent geeft geen antwoord. Het oordeel van de afnemers is dus positief. Het onderzoek heeft enige tijd geleden plaatsgevonden en het is onbekend of dat positieve oordeel nu ook zo zou uitvallen. De meeste vo-scholen gaven in dit onderzoek aan bij een discrepantie tussen basisschooladvies en Eindtoets in overleg te treden met de basisschool.

Een recenter onderzoek (Fettelaar, Leest, e.a. 2013) constateert dat er zeker aan evaluatie en kwaliteitsverbetering van het proces van schoolovergang wordt gewerkt. Dat valt te zien uit de bijstellingen die scholen voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs doen bij de procedures voor selectie en overdracht. Wel signaleren de auteurs dat evaluatie vooral op individueel niveau gebeurt (Fettelaar, Leest, e.a. 2013: v). Incidenteel vindt evaluatie op school- of bestuursniveau plaats.

2.4 Conclusie

De relatie tussen prestatiescore (waaronder de Eindtoets) en basisschooladvies is hoog en is zelfs toegenomen. Deze toename loopt gelijk op met de toename van genormeerde toetsen in het basisonderwijs. Literatuuronderzoek laat het volgende zien:

- De cognitieve prestatie van de leerling is verreweg de belangrijkste verklaring van de hoogte van het basisschooladvies.
- Er zijn aanwijzingen dat, na rekening te houden met de prestaties van de leerling de sociaal-economische achtergrond van de leerling er bij de advisering toe doet. Bij gelijkblijvende toetsscores krijgen leerlingen uit lagere sociale milieus gemiddeld een lager advies.

- Er is weinig evidentie te vinden voor de invloed van etniciteit op het basisschooladvies.

Er zijn weinig effecten van schoolkenmerken zoals schoolsamenstelling gerapporteerd. Daarnaast zijn regionale effecten en effecten van de verstedelijking aangetoond. Voor de inspectie zijn met name de schoolverschillen bij de advisering van belang. Wanneer de ene school sterk verschilt van de andere school in de hoogte van het advies bij gelijke prestatie of de mate waarin andere leerlingkenmerken een rol spelen dan is dit voor de toezichthouder een punt van aandacht. Echter, het is dan wel noodzakelijk om goed rekening te houden met andere verklaringsgronden en die mee te nemen. Vanuit het oogpunt van de kwaliteit van het stelsel is het van belang dat specifieke leerlinggroepen niet benadeeld worden.

3 De opzet van het onderzoek

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we de onderzoeksvragen en een beknopt overzicht van de onderzoeksopzet. In de bijlage staat aanvullende informatie over de steekproeftrekking, de gebruikte databestanden, de operationalisering en de aanpak van de analyses.

3.2 De onderzoeksvragen

In dit rapport worden de volgende onderzoeksvragen behandeld.

1. Op welke wijze komt het basisschooladvies tot stand?

- 1) Welke procedures hanteren scholen bij de totstandkoming van het basisschooladvies en welke actoren zijn hierin betrokken?
- 2) Welke determinanten worden gebruikt bij het opstellen van het basisschooladvies?
- 3) Beschikken degene(n) die het advies opstellen over voldoende expertise hiervoor?
- 4) Hoe vindt de overdracht naar het voortgezet onderwijs plaats en de communicatie hierover met het voortgezet onderwijs en de ouders?
- 5) Worden de adviezen geëvalueerd om zo de totstandkoming van het basisschooladvies te borgen en te verbeteren?

2. Welke trends laten de afgegeven basisschooladviezen zien?

- 1) Welke trend is aanwezig in de hoogte van de afgegeven basisschooladviezen?
- 2) Hoe hangt deze trend samen met de hoogte van de eindtoets en met de deelname aan de verschillende onderwijstypen in het voortgezet onderwijs?

3. Zijn er verschillen tussen de hoogte van het basisschooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs?

- 1) Hoe vaak komt een verschil tussen basisschooladvies en het plaatsingsadvies op basis van de Eindtoets Basisonderwijs voor?
- 2) Welke verklaringen op basis van leerlingkenmerken, schoolkenmerken, regiokenmerken en kwaliteitskenmerken zijn voor dit verschil te geven?

4. Welke effecten zijn er van de Eindtoets Basisonderwijs, het basisschooladvies en de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs op de positie van de leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs?

Wij gebruiken bij de onderzoeksvragen 3 en 4 de Eindtoets Basisonderwijs als een extern referentiepunt voor de advisering omdat dit het enige instrument is dat onafhankelijk van het basisschooladvies indicaties geeft voor de plaatsing van leerlingen.

3.3 **Steekproeftrekking, gegevensbestanden en onderzoeksopzet**

We geven een beknopt overzicht van de onderzoeksopzet. In bijlage I staat aanvullende informatie.

Steekproef op basisscholen

Voor de beantwoording van de eerste hoofdvraag zijn in 2013 met een enquête gegevens verzameld op 118 basisscholen. Op 105 scholen heeft de inspecteur ook gesprekken gevoerd met de directeur of met teamleden die bij het basisschooladvies betrokken zijn. In dat gesprek zijn met behulp van een leidraad de gegeven antwoorden in de vragenlijst verhelderd en verdiept.

Gegevensbestanden

Voor de beantwoording van de andere onderzoeksvragen is gebruikt gemaakt van de registratie van de leerlinggegevens basisonderwijs volgens het onderwijsnummer. Van de schooljaren 2011/2012 en 2012/2013 zijn van ruim 150.000 leerlingen uit groep 8 de scores voor de Eindtoets Basisonderwijs bekend. Van alle leerlingen is in principe het advies bekend. Voor 2011 hebben we gegevens van 173.000 leerlingen en voor 2012 van 188.000 leerlingen.

Omdat deze registratie pas enkele jaren bestaat, is voor trendanalyses ook gebruik gemaakt van de gegevens die de inspectie bij scholen voor voortgezet onderwijs opvraagt.

Voor de analyse van de doorstroom naar het derde jaar voortgezet onderwijs is een koppeling gemaakt van de gegevens van de leerlingen uit groep 8 in het basisonderwijs in 2009/2010 en 2010/2011 met de inschrijfgegevens in het voortgezet onderwijs in leerjaar 3 in 2012/2013 en 2013/2014. Een kanttekening bij deze gegevens is wel dat zij in de eerste jaren (met name in 2009/2010) minder goed waren ingevuld.

Bepaling verschil tussen het basisschooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs

Het verschil tussen het schooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs kan niet direct worden bepaald. Bij het basisschooladvies gaat het om onderwijsposities (zoals havo of vmbo-basis) en bij de eindtoets om scorepunten. Wel kunnen scores op de eindtoets worden omgezet in een soort 'advies'. We noemen dit het *plaatsingsadvies* op basis van de toets ofwel het advies zoals dat door de eindtoets wordt geïndiceerd.

Het Cito heeft op basis van doorstroom- en plaatsingsonderzoek onderwijssoorten gekoppeld aan eindtoetsscores in normtabellen (zie hiervoor o.a. Hakkenes, De Wijs, 2012). Bij een bandbreedte van eindtoetsscores wordt op het leerlingenrapport op basis van de toets een schooltype geadviseerd. Dit duiden wij aan als het plaatsingsadvies op basis van de toets (tabel 3.1).

Tabel 3.1 Minimale en maximale score Eindtoets Basisonderwijs per plaatsingsadvies

	Minimum	Maximum
Vmbo-basis	501	523
Vmbo-basis-kader	512	526
Vmbo-kader	524	529
Vmbo-kader-gt	527	533
Vmbo-gt	530	536
Vmbo-gt-havo	533	540
Havo	537	544
Havo-vwo	541	547
Vwo	545	550

Opmerking: Bij een drievoudig advies wordt de bandbreedte van de middelste onderwijssoort gebruikt.

Bron: Hakkenes, De Wijs, 2012; De staat van het Onderwijs 2011/2012, Inspectie van het Onderwijs, 2013

Het verschil tussen basisschooladvies en eindtoets (of beter gezegd het plaatsingsadvies op basis van de eindtoets) wordt bepaald door de behaalde score van de leerling te vergelijken met de minimale en maximale waarde voor de eindtoets die men bij het basisschooladvies van die leerling zou kunnen plaatsen op basis van tabel 3.1. Is het behaalde toetsresultaat hoger dan de maximale score volgens tabel 3.1 dan is de leerling lager geadviseerd dan te verwachten was op basis van de eindtoetsscore. Presteert een leerling lager dan de minimale score van de bandbreedte van tabel 1, dan is die leerling hoger geadviseerd dan het plaatsingsadvies.

Ter illustratie: stel een leerling heeft een eindtoetsscore van 534 behaald en een havo-advies gekregen van de basisschool. De score is lager dan de minimale waarde van de bandbreedte behorend bij een havo-advies. Deze leerling is daarmee hoger geadviseerd dan het plaatsingsadvies op basis van de toets. Had deze leerling met de score van 534 een advies vmbo-gt-havo gekregen dan is de conclusie dat er geen sprake is van een discrepantie tussen het plaatsingsadvies en het advies van de basisschool, want de toetsscore valt binnen de bandbreedte van het plaatsingsadvies.

Op basis hiervan maken we twee variabelen. Een waarbij de leerlingen die hoger zijn geadviseerd dan het plaatsingsadvies de waarde 1 krijgen en de overige leerlingen de waarde 0, en een tweede variabele waarbij alle leerlingen die lager zijn geadviseerd dan het plaatsingsadvies de waarde 1 krijgen toegewezen en de rest de waarde 0.

We merken nog op dat er door de jaren heen kleine variaties kunnen zijn in de waarden van de bovenstaande tabel en de uitkomsten van het plaatsingsonderzoek dat wordt uitgevoerd. Om echter steeds een vaste externe referentiewaarde te hebben, hebben we in dit onderzoek ervoor gekozen om voor alle jaren het verschil tussen Eindtoets Basisonderwijs en advies op dezelfde wijze te operationaliseren. Er zijn andere operationalisering mogelijk. Een voorbeeld hiervan geven we in de bijlage.

De verrichte analyses

In bijlage I staat een beschrijving van de verrichte analyses.

4 De totstandkoming van het basisschooladvies

4.1 Inleiding

Gezien de grote impact op de verdere onderwijs carrière van de leerling moet de kwaliteit van het basisschooladvies boven elke twijfel verheven zijn. Er valt een aantal kwaliteitseisen voor de adviesprocedure te formuleren.

Zo moet er een duidelijke en goed omschreven procedure bestaan met daarin een taakverdeling, beslisregels en een planning. Het is noodzakelijk dat de basisschool verschillende gegevensbronnen gebruikt om tot het advies te komen. Voor de kwaliteit van het advies is het nodig dat meerdere personen bij het advies betrokken zijn en dat niet alleen de leerkracht van groep 8 het advies opstelt. Ten minste een deel van deze betrokkenen moet ruime ervaring hebben in het verstrekken van het advies en moet goed kennis hebben van de verschillende niveaus in het voortgezet onderwijs. Het is van belang dat de mening van ouders en leerlingen wordt gehoord. Er wordt een onderwijskundig rapport opgesteld en er vindt een adequate overdracht aan de school voor voortgezet onderwijs plaats. Daarnaast moet er sprake zijn van een goede kwaliteitszorg voor het advies, waarbij aan de hand van informatie uit het vervolgonderwijs steeds wordt geëvalueerd of het advies een goede indicatie gaf.

In dit hoofdstuk komen de volgende onderzoeksvragen aan bod:

1. Op welke wijze komt het basisschooladvies tot stand?

- 1) Welke procedures hanteren scholen bij de totstandkoming van het basisschooladvies en welke actoren zijn hierin betrokken?
- 2) Welke determinanten worden gebruikt bij het opstellen van het basisschooladvies?
- 3) Beschikken degene(n) die het advies opstellen over voldoende expertise hiervoor?
- 4) Hoe vindt de overdracht naar het voortgezet onderwijs plaats en de communicatie hierover met het voortgezet onderwijs en de ouders?
- 5) Worden de adviezen geëvalueerd om zo de totstandkoming van het basisschooladvies te borgen en te verbeteren?

2. Kan de kwaliteit van de procedure voor het basisschooladvies verschillen tussen scholen in afgegeven adviezen verklaren?

In dit hoofdstuk geven we de resultaten van het onderzoek naar de kwaliteit van de totstandkoming van het basisschooladvies. Door middel van een vragenlijst en schoolbezoeken zijn gegevens verzameld van 118 basisscholen. In paragraaf 4.7 hebben we deze bevindingen gerelateerd aan de gegevens over de Eindtoets Basisonderwijs en het advies zoals die met het onderwijsnummer worden geregistreerd.

4.2 Procedures bij de totstandkoming van het basisschooladvies

Inhoud procedure

Uit de ingevulde vragenlijsten komt naar voren dat 69 procent van de basisscholen beschikt over een vastgelegde procedure die steun en richting geeft aan het op te stellen basisschooladvies. Iets minder dan een derde van de scholen (31 procent) geeft dus een advies zonder dat daarbij kan worden gesteund op vastgelegd

schoolbeleid (tabel 4.1). Er is daarbij een verschil tussen grote en kleine scholen: vooral de scholen met minder dan 100 leerlingen beschikken niet over een procedure.

Scholen die niet over een vastgelegde procedure beschikken, wijzen op een langjarige praktijk die goed bevalt, waardoor het volgens de school niet nodig is om een procedure vast te leggen.

Tabel 4.1 Aantal scholen dat over een vastgelegde procedure voor het opstellen van het basisschooladvies beschikt (n=118)

	Aantal	Percentage
Ja	81	68,6
Nee	37	31,4
Totaal	118	100,0

Tijdens het schoolbezoek is de scholen gevraagd of zij in de procedure het tijdspad, de beslisregels en de taken en verantwoordelijkheden hebben vastgelegd (tabel 4.2).

Tabel 4.2 Aantal scholen dat aangeeft betreffende onderdelen in de schriftelijk vastgelegde procedure te hebben opgenomen (n=70)

	Tijdspad/planning		Beslisregels		Taken en verantwoordelijkheden	
	N	%	N	%	N	%
Ja	68	97,1	44	62,9	58	84,1
Nee	2	2,9	26	37,1	11	15,9
Totaal	70	100,0	70	100,0	69	100,0

Voor niet alle bezochte scholen was de gespreksleidraad op dit punt ingevuld, daarom is het aantal scholen hier 70 en niet 81.

Van de scholen die aangeven een procedure te hebben, heeft de meerderheid daarin een planning (97 procent) en een taakverdeling opgenomen (84 procent). Dat geldt in veel mindere mate voor de beslisregels: 63 procent van de scholen heeft beslisregels opgenomen in de procedure.

Van de totale groep van 118 scholen hebben slechts 44 scholen (37 procent) een procedure waarin beslisregels zijn opgenomen.

Wat staat er in de procedures?

Bij de analyse van de procedures valt op dat er veel verschillen zijn in omvang van de procedures. De uitgebreide procedures bevatten naast een beschrijving van de stappen en de tijdlijn ook allerlei afspraken, protocollen of beleidsstukken. In een aantal documenten betreft dit de inhoud van het adviesgesprek, met een aantal tips hoe je dat gesprek het best kunt voeren. Veel procedures laten een uitwerking zien door bij de verschillende stappen aan te geven wie met de uitvoering daarvan is belast of wie daarvoor verantwoordelijk is. In de procedures is ook te zien dat een aantal scholen met de hele procedure voor het basisschooladvies al start in groep 7, waarbij enkele scholen werken met voorlopige adviezen aan het eind van groep 7. In deze uitgebreidere procedures wordt ook veel aandacht besteed aan het inhoudelijke aspect van het advies. Dit komt onder andere naar voren in een 'analyse beschikbare gegevens', hoe de Nederlandse Intelligentietest voor Onderwijsniveau (NIO) afgenomen moet worden, in 'aanmeldingswijzers per type school voor voortgezet onderwijs' en in een aantal verwijzingscriteria. In enkele procedures is de verwijzing naar of plaatsing in het Praktijkonderwijs of het leerwegondersteunend onderwijs apart beschreven.

Wie stellen het advies op?

Het advies wordt in het overgrote deel van de scholen door meerdere personen opgesteld. De leraar of leraren van groep 8 zijn altijd bij de opstelling van het advies betrokken. Daarnaast kan er een rol zijn voor de directeur, de leraren uit eerdere leerjaren of de intern begeleider (tabel 4.3).

Tabel 4.3 Aantal scholen dat aangeeft dat genoemde actoren het advies opstellen (n=118)

	Aantal	Percentage
De leraar/leraren van groep 8 stelt het advies op	19	16,1
De directie stelt het advies op	0	0
De intern begeleider stelt het advies op	0	0
De leraar/leraren van groep 8 in overleg met de directie	9	7,6
De leraar/leraren van groep 8 in overleg met de IB-er	34	28,8
De leraar/leraren van groep 8 in overleg met de IB-er en directie	56	47,5
Totaal	118	100,0

Ook op de negentien scholen waar de leerkracht uit groep 8 het advies opstelt, blijkt vrijwel altijd dat andere actoren wel bij het advies betrokken zijn. Zo kunnen naast de directeur en de intern begeleider (IB-er) vaak ook de leerkrachten uit eerdere leerjaren geconsulteerd worden.

Bijna de helft van de scholen (47,5 procent) geeft aan naast de leraar van groep 8 nog drie andere actoren bij het opstellen van het advies te betrekken (zie tabel 4.4). Dit duidt erop dat bij de meeste scholen sprake is van overleg tussen verschillende betrokken actoren. Daarmee wordt de in de school beschikbare expertise goed gebundeld.

Tabel 4.4 Aantal andere betrokken actoren bij het basisschooladvies naast de leerkracht van groep 8

	Aantal	Percentage
0	1	0,8
1	13	11,0
2	48	40,7
3	56	47,5
Totaal	118	100,0

Moment waarop het advies wordt afgegeven

Iets meer dan de helft van de scholen geeft het definitieve advies na de eindtoets (tabel 4.5).

Tabel 4.5 Aantal scholen dat aangeeft het advies voorafgaand dan wel na de toets op te stellen (n=118)

	Aantal	Percentage
Vóór de eindtoets van de basisschool	49	41,5
Na de eindtoets van de basisschool	62	52,6
Deschool gebruikt geen eindtoets of -test	7	5,9
Totaal	118	100,0

Ruim 41 procent van de scholen stelt het advies voorafgaand aan de eindtoets op. Iets meer dan de helft van de scholen stelt het advies na de toets op. Kleinere scholen stellen het advies vaker op na de toets. Van de 49 scholen die aangeven het advies voorafgaand aan de toets op te stellen, geeft de helft aan het advies nooit aan te passen. De andere helft geeft aan het advies wel eens naar boven, maar ook wel eens naar beneden bij te stellen. Het gaat daarbij gemiddeld slechts om een enkel advies (per school gemiddeld 4 procent van de adviezen). Dat deze scholen het advies maar weinig aanpassen laat zien dat ze eindtoets en advies als twee onafhankelijke gegevens opvatten.

Maar er is een groter deel van de scholen dat het advies nu nog na de toets opstelt. Met de invoering van de verplichte eindtoets en het latere afnametijdstip van de eindtoets, is dit niet meer mogelijk en zullen deze scholen genoodzaakt zijn om het advies al voor de eindtoets te geven.

Scholen schatten het verschil tussen de eindtoets en het basisschooladvies tamelijk laag in. 82 procent van de scholen geeft aan dat het advies wel eens afwijkt van de resultaten op de eindtoets of andere meting. Op de vervolgvraag in hoeveel procent van de adviezen hier sprake van is, blijkt het te gaan om gemiddeld 9 procent van de adviezen. Dit percentage ligt lager dan uit de kwantitatieve analyses op basis van de Onderwijsnummergegevens blijkt; hier blijkt dat 36 procent van de adviezen afwijkt (zie paragraaf 6.2).

4.3 Determinanten die een rol spelen bij het basisschooladvies

Aan de scholen is gevraagd welke determinanten een rol spelen bij het opstellen van het basisschooladvies. Hierbij is apart naar cognitieve kenmerken en gedragskenmerken gevraagd.

Cognitieve kenmerken

Alle scholen gebruiken de gegevens uit hun leerlingvolgsysteem om het advies te onderbouwen. Bijna alle scholen dichtten daarnaast een belangrijke rol toe aan de gegevens uit het zorgdossier van een leerling en aan de toelichting die de leraar van groep 8 of de intern begeleider geeft. Het onderzoek naar de schoolvorderingen aan het einde van de basisschool, meestal met behulp van de Eindtoets van Cito, wordt door circa driekwart van de scholen mede gebruikt om het basisschooladvies op te stellen. Opvallend is dat meer dan de helft van de scholen (voor een deel of voor alle leerlingen) nog extra informatie verzamelt via een capaciteitenonderzoek of een intelligentieonderzoek (tabel 4.6).

Tabel 4.6 Aantal scholen dat aangeeft genoemde cognitieve kenmerken te betrekken in het schooladvies (meerdere antwoorden mogelijk) (n=118)

Cognitieve kenmerken	Aantal	Percentage
Resultaat schoolvorderingenonderzoek (Eindtoets basisonderwijs)	86	72,9
Resultaat capaciteitenonderzoek/intelligentieonderzoek	68	57,6
Mondelinge toelichting groepsleraar groep 8 en/of intern begeleider	111	94,1
Gegevens leerlingvolgsysteem	118	100,0
Zorgdossier van de leerling	110	93,2
Anders	38	32,2
Totaal	118	100,0

Onder de categorie 'anders' vallen onder andere overige toetsen en plaatsingswijzers.

Gedragskenmerken

Alle scholen geven aan dat ze ook gedragskenmerken van leerlingen betrekken bij

het basisschooladvies. De motivatie van de leerling, het doorzettingsvermogen en de concentratie worden door vrijwel alle scholen bij het advies betrokken (tabel 4.7).

Tabel 4.7 Aantal scholen dat aangeeft genoemde gedragskenmerken te betrekken in het schooladvies (meerdere antwoorden mogelijk) (n=118)

Gedragskenmerken	Aantal	Percentage
Motivatie	115	97,5
Interesse	85	72,0
Concentratie	113	95,8
Doorzettingsvermogen	114	96,6
Aanpassingsvermogen	55	46,6
Anders	31	26,3
Totaal	118	100,0

Onder de categorie 'anders' vallen onder andere werkhouding, zelfstandigheid en gedragsproblematiek.

Thuisituatie

Vrijwel alle scholen (96 procent) gaven tijdens het gesprek met de inspectie aan dat men voldoende op de hoogte is van de thuisituatie van de leerling en wat deze betekent voor de schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs. Het gaat hier om bevorderende factoren, zoals een stabiele thuisituatie, de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs en de mogelijkheden die ouders hebben om hun kind te begeleiden. Het ontbreken van deze factoren wordt als een belemmering gezien. Ruim driekwart van de scholen geeft aan dat bij het geven van het advies rekening wordt gehouden met de thuisituatie (78 procent).

Uit het literatuuronderzoek weten we dat leerlingen uit lagere sociaal maatschappelijke milieus bij een gelijke toetsscore gemiddeld lager geadviseerd worden. Dat blijkt ook uit dit onderzoek (zie hiervoor hoofdstuk 6). Het is mogelijk dat ook te lage verwachtingen een rol kunnen spelen. Met name bij de aandacht voor de belemmerende factoren moeten scholen zich scherp de vraag blijven stellen of de lagere verwachtingen terecht zijn.

Invloed en druk van ouders

Ouders spelen zowel direct als indirect een rol bij de totstandkoming van het basisschooladvies. Ouders kennen hun eigen kind goed en zij kunnen met die informatie steun bieden aan het te geven advies. In de loop van de jaren hebben ouders zich een beeld van de cognitieve mogelijkheden van hun kind gevormd. Ouders kunnen met die informatie ook invloed uitoefenen of zelfs druk leggen op de school als het advies niet met hun wensen overeenkomt. De vraag die hierbij speelt, is of scholen die invloed of druk van ouders professioneel kunnen hanteren.

De meeste scholen geven tijdens de schoolbezoeken aan dat ze het advies bespreken met de ouders (91 procent) en met de leerlingen (83 procent) voordat het advies wordt opgesteld.

Aan de scholen is verder gevraagd of zij van de ouders druk ervaren.

Tabel 4.8 Ervaart u bij het opstellen van het advies regelmatig druk van ouders om aan hun kind een ‘hoger of lager’ advies te geven dan op basis van hun aanleg en prestaties gewenst is? (n=118)

	Aantal	Percentage
Ja, een hoger advies	52	44,1
Ja, een lager advies	3	2,5
Ja, zowel een hoger als een lager advies	6	5,1
Nee, geen druk	57	48,3
Totaal	118	100,0

Iets minder dan de helft van de scholen ervaart weinig tot geen druk van de ouders (tabel 4.8). Echter 52 procent van de scholen ervaart wel regelmatig druk en dat gebeurt vaker bij de grotere scholen. Bij 44 procent van de scholen gaat het hierbij om de druk om een hoger advies te geven, en bij 5 procent van de scholen om zowel een hoger als lager advies. Iets meer dan 2 procent van de scholen ervaart alleen druk om een lager advies (zie tabel 4.8). Op de vervolgvraag bij hoeveel procent van de adviezen er sprake is van ouderlijke druk, gaat het bij scholen die druk van ouders voor een hoger advies ervaren om 10 procent van de adviezen. Scholen ervaren dus bij een substantieel deel van de adviezen de druk om hoger te adviseren.

Druk van ouders om lager te adviseren wordt door minder scholen gerapporteerd en zij wordt door de scholen ook als minder intens ervaren. Uit de onderzoeksresultaten valt niet op te maken in welke mate de ouderlijke druk daadwerkelijk tot een bijgesteld advies leidt.

Ongeveer een derde deel van de scholen geeft tijdens de gesprekken met de inspectie aan dat de druk van ouders de laatste tien jaar is toegenomen. Belangrijke redenen die scholen voor de ouderlijke druk noemen, zijn het vermijden van het vmbo en het belang dat ouders hechten aan een goede opleiding in een kenniseconomie.

Weging determinanten

Tweederde van de scholen beschikt niet over vastgelegde richtlijnen die een houvast kunnen bieden bij het wegen van cognitieve vaardigheden en leerlingenkenmerken, zo blijkt uit de gesprekken met de inspectie. Dit komt overeen met de bevinding dat twee derde van de scholen geen procedure heeft voor het advies of geen richtlijnen heeft opgenomen in de procedure.

Uit de gesprekken op de scholen komt naar voren dat dergelijke richtlijnen ook moeilijk te geven zijn. Het gaat vaak om leerling-specifieke afwegingen, die volgens de scholen nauwelijks in een beslismodel zijn vast te leggen. Op veel scholen probeert men dit te ondervangen door meer actoren bij het advies te betrekken. De scholen die wel richtlijnen hebben, hebben deze richtlijnen bijvoorbeeld opgesteld voor het wegen van hoge resultaten in combinatie met gedrags- of sociaal-emotionele problematiek of specifiek voor taal- en/of rekenzwakke leerlingen.

4.4 Expertise bij de actoren

Expertise bij de leerkracht groep 8

De belangrijkste expertise voor het basisschooladvies ligt in de ervaring die de groepsleerkracht van groep 8 heeft. Bij dit onderzoek is alleen uitgegaan van het beeld dat betrokkenen hier zelf over hebben.

Uit de ingevulde vragenlijsten blijkt dat de leraar die de meeste uren onderwijs geeft in groep 8, gemiddeld over zeven jaar ervaring in die groep beschikt. Bij scholen waar meerdere leraren voor groep 8 staan, beschikken de overige leraren over ruim vier tot vijf jaar aan ervaring in groep 8.

De meeste scholen zijn van mening dat ze over voldoende vaardigheid beschikken om de schoolvorderingen bij een disharmonisch profiel te interpreteren. Van een disharmonisch profiel kan sprake zijn wanneer een leerling bijvoorbeeld sterk is in rekenen, maar zwak in taal of lezen. De scholen geven aan goed in staat te zijn om schoolvorderingen te wegen ten opzichte van de overige (gedrags)kenmerken en de thuissituatie van de leerling. Scholen leggen weinig vast over de wegging van deze kenmerken, maar zij baseren zich vooral op de kennis en ervaring van betrokkenen; ze zijn ook van mening dat de leerkrachten hiervoor over voldoende expertise beschikken.

Expertise over het voortgezet onderwijs

Naast ervaring en vaardigheid in het interpreteren van gegevens, speelt ook de kennis van het voortgezet onderwijs een belangrijke rol bij het geven van het advies. Nagenoeg alle scholen zeggen dat de bij het advies betrokken actoren beschikken over voldoende kennis van het voortgezet onderwijs. Deze kennis wordt vergaard en onderhouden door contacten met functionarissen uit het voortgezet onderwijs (93 procent) en door het bijwonen van voorlichtingsbijeenkomsten (89 procent) die door het voortgezet onderwijs worden georganiseerd.

Dit zijn uitspraken van basisscholen over hun eigen praktijk. In het onderzoek van Fettelaar, Leest e.a. (2013) wordt echter aangegeven dat scholen voor voortgezet onderwijs verschillen waarnemen in de kwaliteit en onderbouwing van de adviezen. Sommige scholen voor voortgezet onderwijs wijten dit aan onervaren leerkrachten met te weinig kennis van het voortgezet onderwijs. De kennis van basisscholen van het voortgezet onderwijs is zeker een punt van aandacht. Uit dit onderzoek komt naar voren dat met name over het onderscheid tussen de niveaus in het vmbo onzekerheid bestaat.

4.5 Overgang naar het voortgezet onderwijs

Onderwijskundig rapport

In de wet (artikel 42 WPO) is geregeld dat de directeur een onderwijskundig rapport opstelt. Vrijwel alle scholen beschikken over een standaard format voor het onderwijskundig rapport voor het basisschooladvies. Bijna driekwart van de scholen heeft dit format samen met het voortgezet onderwijs opgesteld en dit format wordt in de regio gebruikt. 7 procent hanteert een format dat door de school zelf is opgesteld. Scholen die aangeven een ander format te gebruiken, noemen een format uit het leerlingvolgsysteem of regionale systemen (plaatsingswijzer, digitaal overdrachtsdossier). Slechts 3 procent van de scholen gebruikt geen format voor het onderwijskundig rapport.

Tabel 4.9 Beschikt de school over een format voor het opstellen van het onderwijskundig rapport voor het basisschooladvies? (n=118)

	Aantal	Percentage
Geen format	4	3,4
Een format dat door de school is vastgesteld	8	6,8
Een format dat samen met het voorgezet onderwijs is vastgesteld en in de regio wordt gebruikt	86	72,9
Anders, namelijk*:	20	16,9
Totaal	118	100,0

*Voorbeelden hiervan zijn: *Leerlingvolgsysteem Parnassys, CITO-leerlingvolgsysteem, Dotcomschool, digitaal overdrachtdossier BOVO Den Haag, Friese Plaatsingswijzer.*

De (warme) overdracht

Naast de schriftelijke overdracht, vindt vaak een mondelinge (warme) overdracht plaats. Iets minder dan de helft (42 procent) van de scholen geeft aan dat met alle 'ontvangende' scholen voor voortgezet onderwijs een gesprek plaatsvindt over de leerling. Een op de tien scholen geeft aan met een minderheid van de scholen voor voortgezet onderwijs een gesprek te voeren (tabel 4.10).

Tabel 4.10 Is er een zogenaamde 'warme overdracht' van gegevens met betrekking tot het advies in een persoonlijk gesprek met een functionaris van de vo-school waar de leerling is aangemeld? (n=117)

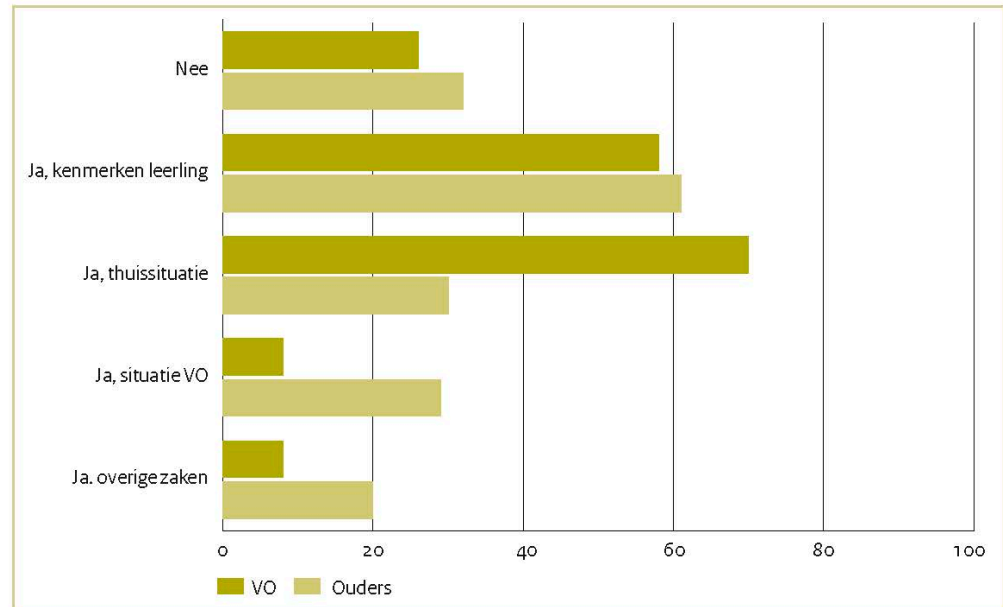
	Aantal	Percentage
Ja, bij alle scholen	50	42,7
Ja, bij het merendeel van de scholen	54	46,1
Ja, bij een minderheid van de scholen	12	10,3
Nee	1	0,9
Totaal	117	100,0

Bij 55 procent van de basisscholen (64 scholen) vindt het gesprek plaats op een tijdstip dat deze nog van invloed kan zijn op de plaatsing van de leerling.

Driekwart van de scholen verstrekt extra informatie aan het voortgezet onderwijs die niet in het onderwijskundig rapport is vermeld. Dat betreft vooral de (gedrags)kenmerken en de thuissituatie van de leerlingen.

Ook aan ouders wordt informatie verstrekt die niet in het rapport staat. Dit gebeurt bij 68 procent van de scholen. Bij ouders gaat het dan eveneens over de kenmerken van de leerling, de thuissituatie en de situatie in het voortgezet onderwijs (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Aantal scholen dat aangeeft informatie te verstrekken aan de vo-school en ouders die niet in het onderwijskundig rapport is opgenomen (percentage scholen, n=118) (meerdere antwoorden mogelijk)

Uit de gesprekken met scholen blijkt dat bijna alle scholen (95 procent) de warme overdracht als een duidelijke meerwaarde zien voor een goede toepassing van het advies. Tijdens deze overdracht wordt niet alleen extra informatie gegeven, maar kan bepaalde informatie meer genuanceerd worden. Voor sommige leerlingen (bijv. zorgleerlingen, leerlingen voor het praktijkonderwijs of leerlingen die in aanmerking komen voor leerwegondersteuning) is vrijwel altijd sprake van een warme overdracht. Scholen zien in de warme overdracht ook de mogelijkheid om de resultaten van hun oud-groep 8 leerlingen te bespreken.

Afspraken tussen basis- en voortgezet onderwijs

Basisscholen maken vaak afspraken over de advisering met scholen voor voortgezet onderwijs. Omdat scholen voor voortgezet onderwijs hun leerlingen in de regel van diverse basisscholen krijgen, zijn dit vrijwel altijd afspraken met meerdere vo-scholen tegelijk of zelfs afspraken op gemeentelijk of regionaal niveau. Driekwart van de basisscholen geeft aan dat deze afspraken er zijn (zie tabel 4.11). Ruim 20 procent heeft verschillende afspraken gemaakt met de diverse scholen voor voortgezet onderwijs. Een vergelijkbaar aantal basisscholen heeft juist met alle vo-scholen dezelfde afspraken gemaakt. Ruim tien procent van de basisscholen heeft (beleids-)afspraken op gemeentelijk niveau gemaakt. In de categorie 'anders' worden afspraken in regionale verbanden en afspraken met specifieke scholen genoemd. Een kwart van de scholen heeft geen afspraken gemaakt met scholen in het voortgezet onderwijs. Het is goed dat basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs overleggen over de beste route van de leerlingen. Tegelijk ligt bij de basisschool de verantwoordelijkheid om zo zuiver mogelijk het potentieel van de leerling in te schatten.

Tabel 4.11 Met wie hebben de basisscholen afspraken gemaakt over de adviesprocedure? (n=87)

	Aantal	Percentage
Met diverse vo-scholen zijn verschillende afspraken gemaakt	27	22,9
Er zijn met alle vo-scholen centraal afspraken gemaakt	29	24,6
Er zijn op gemeentelijk niveau (beleids-)afspraken gemaakt	10	8,4
Anders	21	17,8
Er zijn geen afspraken gemaakt	31	26,3
Totaal	118	100,0

Meer dan de helft van de scholen (56 procent) geeft aan dat de structuur van de vo-scholen een rol speelt bij het geven van adviezen. Op basis van vervolgvragen blijkt de inrichting van het eerste jaar bij vo-scholen (brede brugklassen, dakpan-klassen en/of categorale klassen) vooral van invloed te zijn (tabel 4.12).

Tabel 4.12 Scholen die aangeven dat de structuur in het voortgezet onderwijs een rol speelt en welke elementen daarvan een rol spelen. Aantal en percentage met 'Ja' beantwoord (n=118)

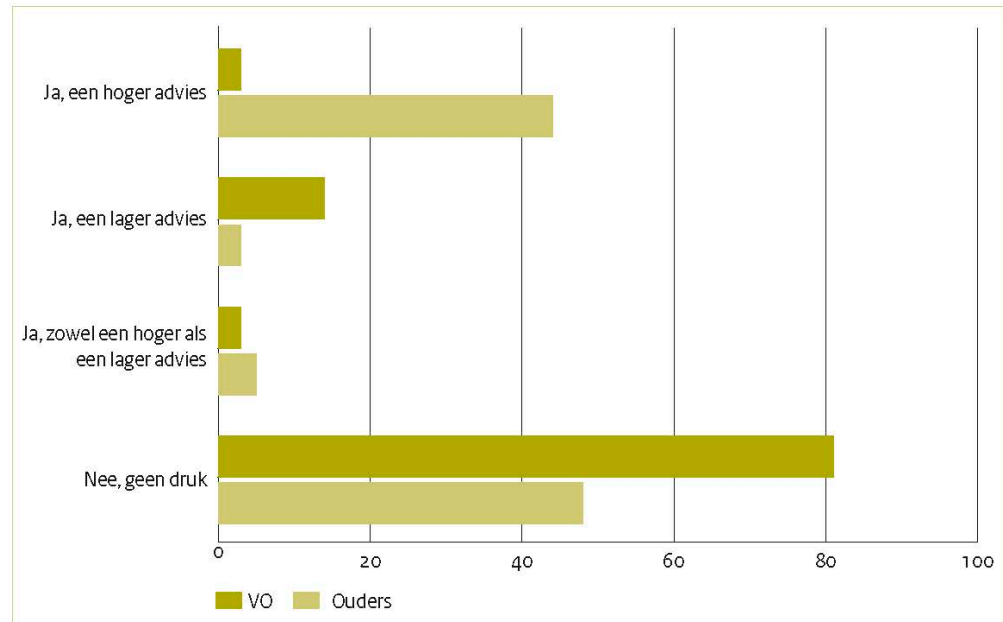
	Aantal	Percentage
Weinig vo-scholen in de regio	8	6,8
Vo-scholen met een wachtlijst	6	5,1
Aanwezigheid van categoriale vo-scholen	6	5,1
Inrichting leerjaar 1 vo-scholen (brede brugklassen, dakpanklassen of klassen met één onderwijssoort)	44	37,3
Anders	25	21,2
Totaal van de scholen die een van de voorgaande redenen opgeeft	66	55,9
Structuur van het voortgezet onderwijs speelt geen rol	52	44,1
Totaal	118	100,0

Druk van het voortgezet onderwijs en ouderlijke druk vergeleken

Eerder gaven we aan dat een substantieel deel van de scholen druk van ouders ervaart om een hoger advies te geven (namelijk 44 procent). Druk om een lager advies te geven komt maar zelden voor (zie ook tabel 4.8).

Aan de basisscholen is ook gevraagd of zij druk ervaren van vo-scholen voor een bepaald advies. Hoewel minder dan de druk van ouders, ervaren basisscholen (20 procent) regelmatig druk van vo-scholen. Hoewel het hier om een klein deel van de scholen gaat, ervaren deze scholen wel bij 13 procent van de adviezen deze druk. Deze druk van de school voor voortgezet onderwijs gaat meer de andere kant op (zie figuur 4.2). Vaak wordt door het voortgezet onderwijs gevraagd om lager te adviseren. Volgens basisscholen gebeurt dit wanneer de score voor de eindtoets lager is dan het advies en door hogere toelatingseisen van de vo-scholen. Het onderzoek laat niet zien dat deze druk ook daadwerkelijk tot aanpassing van het advies leidt. Deze bevindingen laten iets zien van het professionele spanningsveld waarin de basisschool zich bevindt.

Figuur 4.2 Ervaart de school regelmatig de druk van de ouders of van het voortgezet onderwijs om hoger of lager te adviseren? (in procenten, n=118)

Meervoudige adviezen

Bijna driekwart van de scholen geeft meervoudige adviezen aan een deel van de leerlingen. Een kwart van de scholen geeft dus geen meervoudige adviezen. Dat laatste is iets hoger dan uit de kwantitatieve analyses op basis van het Onderwijsnummer blijkt, daar gaat het namelijk om 18 procent van de scholen die geen dubbele adviezen geven (zie hoofdstuk 5). De meest voorkomende meervoudige adviezen zijn havo/vwo en vmbo-t/havo.

Belangrijke redenen om een meervoudig advies te geven zijn uitstel van keuze en een extra kans voor de leerling. De helft van de scholen die meervoudige adviezen geven, geeft ook aan dat zij dit doen omdat zij twijfelen over de capaciteiten van leerlingen (51 procent).

Tabel 4.13 Scholen die meervoudige adviezen geven en genoemde reden (meerdere antwoorden mogelijk) (n=77)

Redenen meervoudige adviezen	Aantal	Percentage
Twijfel over capaciteiten van een leerling	39	51
Uitstel definitieve keuze	44	57
Leerling extra kans bieden	57	76
Afspraken met voortgezet onderwijs: alleen meervoudige adviezen als er ook heterogene brugklassen zijn	28	41
Afspraken met voortgezet onderwijs: leerlingen met meervoudig advies worden in hoogste niveau van het advies geplaatst	8	14
Afspraken met voortgezet onderwijs: leerlingen met meervoudig advies worden in laagste niveau van het advies geplaatst	2	3
Totaal	77	100

41 procent van de 77 basisscholen geeft aan dat er afspraken zijn met het voortgezet onderwijs om meervoudige adviezen te geven. In die gevallen is er in het voortgezet onderwijs sprake van heterogene brugklassen. Enkele scholen geven aan dat er afspraken zijn gemaakt met de vo-scholen om leerlingen in het laagste, dan wel hoogste onderwijstype van het advies te plaatsen.

Afwijkende plaatsing

Volgens de basisscholen wordt gemiddeld 95 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs geplaatst conform het basisschoolschooladvies (zie tabel 4.14). Een advies hoeft nog niet te leiden tot een plaatsing van de leerling volgens dat advies. De school voor voortgezet onderwijs kan een eigen aannamebeleid hebben en eigen criteria voor de plaatsing hanteren.

Tabel 4.14 Plaatsing van de leerlingen die de school de laatste 3 schooljaren hebben verlaten. Gemiddeld percentage plaatsing hoger, gelijk of lager dan advies (n=117)

	Minimum	Maximum	Gemiddelde
Conform ons advies	0	100	94,6
Lager dan ons advies	0	50	2,6
Hoger dan ons advies	0	50	2,8
Uitgestroomd met onbekende bestemming	0	2	0,03

Welke redenen zijn er voor afwijkende plaatsing? Basisscholen noemen: de gehanteerde toelatingscriteria van het voortgezet onderwijs (31 procent) of de door het voortgezet onderwijs gehanteerde criteria voor de score op de eindtoets (24 procent). Een tekort of juist een teveel aan aanmeldingen wordt door 16 procent van de basisscholen genoemd als reden voor een afwijkende plaatsing.

Tabel 4.15 Door basisscholen als voorkomende reden van een afwijkende plaatsing genoemd; Aantal en percentage vragen dat met 'ja' is beantwoord (meerdere antwoorden mogelijk) (n=118)

	Aantal	Percentage
De gehanteerde toelatingscriteria van de school voor voortgezet onderwijs	36	30,8
Het hanteren van harde criteria met betrekking tot de resultaten voor de Eindtoets Basisonderwijs	28	23,9
Invloed/druk van ouders	27	23,1
Het tekort of teveel aan aanmeldingen voor een bepaald type voortgezet onderwijs	19	16,2
Dit komt niet voor	27	23,1
Anders	25	21,4
Totaal	100	118,0

4.6 Evaluatie van de gegeven adviezen

Om de kwaliteit van de basisschooladviezen te handhaven is evaluatie van de procedure en van het gegeven advies noodzakelijk.

Volgen van oud-leerlingen

De meeste basisscholen (98 procent) zeggen oud-leerlingen te volgen en na te gaan hoe hun schoolloopbaan in het vervolgonderwijs verloopt. Meer dan de helft van de scholen volgt alle leerlingen (tabel 4.16). In bijna 60 procent van alle gevallen wordt de leerling drie jaar (38 procent) of zelfs gedurende de gehele schoolloopbaan gevolgd (21 procent). Gemiddeld wordt 62 procent van de leerlingen gevolgd (tabel 4.17).

De informatie die de vo-scholen aanleveren kan echter nog wel worden verbeterd, want slechts een derde van de basisscholen geeft aan dat ze van alle vo-scholen adequate informatie krijgen. De overige scholen zeggen dat ze niet van alle vo-scholen adequate informatie ontvangen. Een klein deel van de basisscholen zegt helemaal geen adequate informatie te ontvangen (4 procent). De aan te reiken informatie vanuit het voortgezet onderwijs is vrijblijvend. De informatie wordt niet standaard teruggeleverd. Ontvangende scholen hoeven zich (tot dusver) niet te verantwoorden over plaatsing en selectie, toewijzing van ondersteuning of het vormgeven van doorgaande leerlijnen.

Tabel 4.16 Aantal scholen dat aangeeft oud-leerlingen in het voortgezet onderwijs te volgen om na te gaan hoe hun schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs verloopt (n=117)

	Aantal	Percentage
Ja, wij volgen alle oud-leerlingen	68	58,1
Ja, wij volgen een deel van onze oud-leerlingen	47	40,2
Nee	2	1,7
Totaal	117	100,0

Tabel 4.17 Aantal jaren dat scholen oud-leerlingen in het voortgezet onderwijs volgen (n=115)

	Aantal	Percentage
Leerlingen worden één jaar gevolgd	7	6,1
Leerlingen worden twee jaar gevolgd	17	14,8
Leerlingen worden drie jaar gevolgd	44	38,3
Leerlingen worden de gehele vo-schoolloopbaan gevolgd	24	20,9
Anders*	23	20,0
Totaal	115	100,0

* Bij de categorie 'anders' gaat het om scholen, die ofwel niet alle leerlingen in het voortgezet onderwijs (kunnen) volgen of waarbij leerlingen, afhankelijk van de vo-school, korter of langer worden gevolgd.

Regionale of gemeentelijke evaluatie

Om als school goed zicht te hebben op de kwaliteit van het advies is het van belang om zowel landelijke als regionale referentiegegevens te hebben, waarmee de eigen schoolgegevens vergeleken kunnen worden. Helaas zijn die er meestal niet. Slechts

bij 39 procent van alle bevroegde scholen is sprake van een regionale of gemeentelijke evaluatie van de adviezen door basisonderwijs en voortgezet onderwijs samen. Het veelal ontbreken van dergelijke gegevens bemoeilijkt een goede evaluatie, omdat er dan geen vergelijkingsmateriaal voorhanden is.

Wanneer we de informatie over de evaluatie door de school zelf en de regionale evaluatie combineren, dan blijkt dat bijna een kwart van de scholen (23 procent) haar adviezen niet structureel evalueert (zie tabel 4.18).

Tabel 4.18 Is er sprake van gezamenlijke en/of individuele evaluatie door scholen? (n=115)

Gebruikt u de gegevens van bijvoorbeeld de vo-scholen over de schoolloopbanen van uw oud-leerlingen en/of de evaluatie onder ouders om de kwaliteit van de gegeven vo-adviezen te evalueren?	Is er sprake van een regionale of gemeentelijke evaluatie van de adviezen door po en vo samen?		Totaal
	Ja	Nee	
Ja	33 (29%)	44 (38%)	77
Nee	12 (10%)	26 (23%)	38
Totaal	45	70	115

Evaluatie onder ouders

Naast de evaluatie van de loopbaan in het vervolgonderwijs is het van belang dat scholen onder ouders en leerlingen evalueren hoe zij de adviesprocedure hebben ervaren en deze informatie gebruiken om de procedure waar nodig te verbeteren. Het valt hier in negatieve zin op dat iets meer dan de helft (53 procent) van de scholen aangeeft geen evaluatie onder ouders en leerlingen te houden.

4.7 De relatie tussen de kwaliteitsmaten en het afgegeven basisschooladvies

De gegevens van 91 van de 118 onderzochte scholen (dit zijn scholen die de eindtoets basisonderwijs gebruiken) zijn gekoppeld aan de gegevensbestanden waarin de score op de Eindtoets Basisonderwijs en het basisschooladvies per leerling staan geregistreerd.

Dit maakt het mogelijk om te onderzoeken in hoeverre de gemeten kwaliteitsindicatoren (zoals de aanwezigheid van een procedure, het aantal betrokkenen bij het advies en de evaluatie) samenhangen met het verschil tussen het basisschooladvies en de toetsscore. Dit onderzoek heeft wel zijn beperkingen. Scholen betrekken namelijk meer bij het advies dan alleen toetsscores en informatie over de cognitieve prestatie.

Voorafgaand is onderzocht of de beschreven indicatoren voor de kwaliteit van het basisschooladvies een samenhangend patroon laten zien. We vonden echter weinig samenhang tussen de verschillende kwaliteitsindicatoren. Het lijkt er eerder op dat basisscholen bij de kwaliteit van de adviesprocedure verschillende accenten leggen. Daarom hebben we bij meerdere kenmerken van de schooladviesprocedure onderzocht of zij een deel van het verschil tussen eindtoets en basisschooladvies konden verklaren.

Kwaliteitskenmerken van de adviesprocedure en het verschil tussen schooladvies en toets

Allereerst is onderzocht of scholen die het advies voorafgaand aan de afname van de toets opstellen, adviezen voor een hoger dan wel een lager onderwijsniveau geven

dan op basis van de toets verwacht kan worden. Scholen die voorafgaand aan de toets het basisschooladvies opstellen, adviseren vaker een hoger onderwijsniveau dan te verwachten is op basis van de toets. Ze adviseren ook iets vaker een lager onderwijsniveau, maar dit laatste effect is niet significant. Het feit dat deze samenhang niet significant is, wordt veroorzaakt door de kleine steekproef van scholen en de lagere prevalentie van een lager advies. Deze uitkomsten zijn goed verklaarbaar omdat op deze scholen de informatie over de Eindtoets nog niet voorhanden is.

Verder zijn er weinig effecten gevonden van kwaliteitskenmerken op verschillen tussen toets en advies. Het hebben van een vastgelegde procedure vertoont geen significante samenhang met een verschil in advisering. Het aantal betrokkenen in de school (naast de leerkracht van groep 8) heeft eveneens weinig invloed op de advisering en een mogelijke afwijking tussen basisschooladvies en toetsscore. Wanneer scholen rapporteren dat zij meedoen aan een regionale of gemeentelijk evaluatie dan adviseren zij minder vaak lager dan te verwachten is op basis van de toets. Scholen die aangeven de schoolloopbanen van de leerlingen te evalueren, adviseren niet significant anders dan scholen die dit niet doen. De richting van deze effecten is niet eenduidig.

We concluderen dat er weinig verband is tussen de kwaliteitskenmerken zoals besproken in hoofdstuk 4 en de afwijking tussen eindtoets en basisschooladvies.

Betrokkenheid en druk van scholen voor voortgezet onderwijs en ouders bij de adviesprocedure en het verschil tussen schooladvies en toets

Afspraken met de vo-scholen leiden tot een significant kleinere kans op een hoger advies. Voorts is de druk die ouders en vo-scholen kunnen uitoefenen onderzocht. Scholen die rapporteren druk van ouders te ervaren om een hoger advies te geven, adviseren vaker hoger. Dit effect is echter niet significant. Kijkt men specifiek naar de kans om een enkelvoudig vwo-advies te krijgen dan is dit effect wel significant; scholen die meer druk ervaren geven vaker een enkelvoudig vwo-advies ook als we rekening houden met de hoogte van de eindtoets.

De uitkomsten van de druk door vo-scholen is minder eenduidig. De druk van vo-scholen lijkt in deze analyse niet naar voren te komen als relevante factor in de advisering en wordt niet als sterk ervaren, maar zoals eerder gezegd gaat er wel een effect uit van de afspraken met het voortgezet onderwijs.

4.8 Conclusie

De algemene indruk van de kwaliteit van het advies is niet ongunstig, maar er is wel ruimte voor verbetering. De basisscholen gaan zorgvuldig met de advisering om en hanteren een procedure. Meerdere actoren uit de school zijn bij het advies betrokken. De scholen gebruiken verschillende gegevensbronnen over de cognitieve prestaties. Ook wordt informatie over gedrag en motivatie gebruikt. In de meeste gevallen betrekken scholen de ouders en leerlingen bij het advies.

Er is wel veel variatie tussen scholen. Alle scholen hebben elementen van een goede adviespraktijk, maar verschillen in de onderdelen die ze in de adviesprocedure opnemen.

Een derde deel van de scholen heeft geen procedure is vastgelegd. Op een derde deel van de scholen die aangaven een adviesprocedure te hebben, ontbreken belangrijke onderdelen in de procedure, zoals bijvoorbeeld beslisregels. Verder hanteren lang niet alle scholen richtlijnen voor het opstellen van het advies en het wegen van factoren die van belang zijn voor het advies.

De zorg voor de kwaliteit van de adviesprocedure kan beter. De adviesprocedure wordt door een aantal scholen niet of maar beperkt geëvalueerd. De kwaliteitskenmerken leverden vrijwel geen verklaring voor de gevonden verschillen tussen eindtoets en basisschooladvies. Dit heeft te maken met de kleine steekproef maar ook met het feit dat scholen verschillen in de accenten die zij leggen bij de procedure voor het basisschooladvies. Bovendien betrekken scholen meer zaken bij het advies dan alleen de cognitieve prestaties dus het is ook niet zo vreemd dat die relatie er niet is.

De eindtoets speelt bij veel scholen nog een belangrijke rol in de advisering. Iets meer dan de helft van de scholen geeft het advies na de eindtoets en maakt ook gebruik van de eindtoets om het advies op te stellen. Bij de scholen die het advies voorafgaand aan de toets opstellen wordt het advies maar zelden bijgesteld op basis van de eindtoets. Met de nieuwe regelgeving waarbij de eindtoets naar een later tijdstip wordt verplaatst en het basisschooladvies voorafgaand aan de eindtoets moet worden gegeven, is te verwachten dat het verschil tussen eindtoets en basisschooladvies zal toenemen. We zien dit effect nu al bij de scholen die bij het advies geen gebruik maken van de informatie op basis van de Eindtoets.

Een groot aantal scholen (44 procent) geeft aan druk van ouders te ervaren bij het opstellen van het advies. Het gaat dan met name om het geven van een hoger advies. Deze druk is volgens de scholen de afgelopen tien jaar toegenomen. Waar de ouders druk op de scholen leggen om tot een hoger advies te komen, leggen sommige vo-scholen druk op de basisscholen om te komen tot een lager advies. De druk van vo-scholen wordt duidelijk als geringer ervaren dan de druk van ouders. We weten niet in welke mate de druk van ouders of vo-scholen ook leidt tot aanpassing van het advies.

Hoewel bijna alle scholen (een groot deel van) hun leerlingen blijven volgen in het voortgezet onderwijs, is de informatie vanuit het voortgezet onderwijs nog vrijblijvend. Ontvangende scholen hoeven zich (tot dusver) niet te verantwoorden over plaatsing en selectie, toewijzing van ondersteuning of het vormgeven van doorgaande lijnen. Wanneer er informatie beschikbaar is, worden de resultaten in het voortgezet onderwijs lang niet door alle scholen geëvalueerd.

5 Deelname aan de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs in relatie tot het basisschooladvies

5.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk

In dit hoofdstuk beschrijven we de ontwikkeling in de hoogte van de afgegeven adviezen van het basisonderwijs en de deelname aan de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs.

De centrale vragen in dit hoofdstuk zijn:

1. Welke trends zijn aanwezig in de hoogte van de afgegeven basisschooladviezen?
2. Hoe hangt deze trend samen met de hoogte van de eindtoets en met de deelname aan de verschillende onderwijstypen in het voortgezet onderwijs?

Voor deze trendbeschrijving maken we gebruik van de gegevens uit bestaande overzichten van het Cito en het CBS, en eigen analyses op basis van het onderwijsnummer en de inspectiebevraging onder scholen in het voortgezet onderwijs.

Welke zijn de belangrijkste bevindingen in dit hoofdstuk? We vinden dat de gemiddelde score op de Eindtoets Basisonderwijs de afgelopen jaren gelijk is gebleven. Tot en met 2011 zijn de basisschooladviezen in hoogte gestegen. Daar bovenop werd in de eerste twee jaar van het voortgezet onderwijs meer opstroom dan afstroom gerealiseerd. Na 2011 zijn deze trends gestabiliseerd. Men adviseert weer iets lager en er is iets meer afstroom dan opstroom in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Deze beide trends zijn terug te zien in de onderwijsstatistiek van het CBS. Tot 2011 stijgt de deelname aan de onderwijssoorten havo en vwo en daalt de deelname aan het vmbo. Daarna stabiliseert deze trend.

5.2 Ontwikkeling in de hoogte van het basisschooladvies

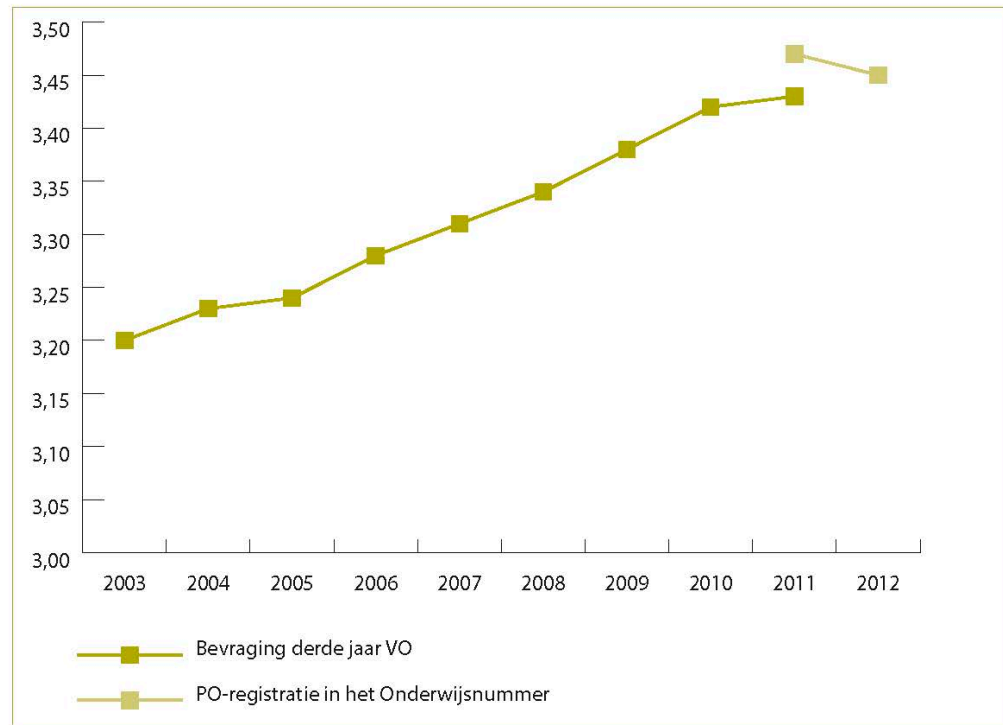
Om een eerste beeld te geven van de hoogte van het gemiddelde basisschooladvies en de hoogte van de positie in het voortgezet onderwijs kunnen we aan de verschillende adviezen een schaalwaarde toekennen. We geven aan het advies vmbo-basis de waarde 1, aan vmbo-kader de waarde 2, aan vmbo-gt de waarde 3, aan de havo de waarde 4 en aan het vwo de waarde 5.

Een tussenliggend advies krijgt een tussenliggende waarde. Zo krijgt het basis-kader advies de waarde 1,5. De aanname bij deze schaal is dat er een gelijk niveauverschil is tussen alle onderwijssoorten.

Met deze schaalwaarden kunnen we een gemiddeld basisschooladvies uitrekenen. Bij de groep die in 2011/2012 in het basisonderwijs in groep 8 zat, kwam daar op basis van het onderwijsnummer de waarde 3,45 uit. Dit betekent dat de hoogte van het basisschooladvies gemiddeld tussen vmbo-gt en havo in ligt. In figuur 5.1 drukken de getallen op de y-as de gemiddelde hoogte van het basisschooladvies uit.

Voor de beschrijving van de ontwikkeling in de hoogte van het basisschooladvies baseren we ons op twee bronnen. Deze twee bronnen zijn terug te vinden in de twee trendlijnen in figuur 5.1.

Figuur 5.1 Gemiddelde hoogte van het basisschooladvies volgens de registratie primair onderwijs volgens het Onderwijsnummer en volgens de opgaven vanuit het derde jaar voortgezet onderwijs uitgedrukt in gemiddelde onderwijspositie

De eerste trendlijn is gebaseerd op de vragenlijst van de inspectie waarbij zij aan de vo-scholen de positie van leerlingen in het derde leerjaar en hun oorspronkelijk advies opvraagt. Het gaat hier om leerlingen die voor het eerst in het derde leerjaar zitten en ononderbroken (dus zonder de VO-school te verlaten) in de onderbouw hebben gezeten. Deze bevraging loopt al vanaf 2005. We zien aan deze trendlijn dat de adviezen een langdurig stijging laten zien, maar in 2011 is er een eerste lichte stabilisatie.

De tweede trendlijn is gebaseerd op de gegevens uit het onderwijsnummerbestand. De informatie uit de VO-bevraging en het Onderwijsnummer is niet helemaal vergelijkbaar. De derdejaars leerlingen uit de bevraging in het voortgezet onderwijs vormen niet altijd een begincohort want sommige leerlingen kunnen zijn blijven zitten. Bovendien zijn leerlingen die van VO-school zijn veranderd niet meegenomen. De gegevens uit het onderwijsnummer hebben daarentegen weer het nadeel dat zij zeker in de eerdere jaren incompleet zijn. De grafiek laat wel duidelijk zien dat de vo-scholen een stijging van adviezen aangeven. Tevens lijkt het erop dat vanaf 2011 de afname inzet.

Deze afname in het laatste jaar zien we ook wanneer we kijken naar de hoogte van de basisschooladviezen naar type advies in de jaren 2011 en 2012, zoals weergegeven in tabel 5.1.

Tabel 5.1 Verdeling van de basisschooladviezen zoals geregistreerd volgens het Onderwijsnummer (in percentage leerlingen)

	2011	2012
	(n=179.113)	(n=186.578)
Vmbo basis, vmbo basis-kader, vmbo kader	19,2	20,1
Vmbo-kader-gt, vmbo-gt, vmbo-gt - havo	32,5	32,0
Havo, havo-vwo, vwo	47,4	47,0
Overig	0,9	0,9

Opmerking: De onvolledige gegevens van 2009 en 2010 zijn hier niet opgenomen.

5.3 Ontwikkeling enkelvoudige en meervoudige adviezen

In tabel 5.2 en 5.3 geven we de ontwikkelingen in het percentage meervoudige adviezen weer. We zien dat het percentage leerlingen dat een meervoudig advies krijgt, is afgenomen; in 2009 kreeg nog bijna 36 procent van de leerlingen een meervoudig advies, in 2012 gaat het om bijna 25 procent van de leerlingen. Het percentage scholen dat alleen nog enkelvoudige adviezen geeft, is toegenomen: in 2012 geeft bijna een op de vijf scholen alleen nog maar enkelvoudige adviezen.

Tabel 5.2 Trend in de percentages afgegeven meervoudige adviezen op leerlingniveau (in percentage leerlingen)

	2009	2010	2011	2012
	N=137.851	N=171.540	N=179.113	N=186.578
Enkelvoudig	64,3	68,6	71,5	75,3
Meervoudig	35,7	31,4	28,5	24,7

Tabel 5.3 Trend in de percentages afgegeven meervoudige adviezen op schoolniveau (in percentage scholen)

	2009	2010	2011	2012
	N=5.746	N=6.659	N=6.677	N=6.795
Ja, minimaal één meervoudig advies	88,6	88,5	86,2	81,4
Nee, alleen enkelvoudige adviezen	11,4	11,5	13,8	18,6

In hoofdstuk 4 constateerden we al dat scholen afspraken maken over de samenstelling van het advies en dat daarbij ook vaak afspraken gemaakt worden over enkelvoudige adviezen. Waarschijnlijk zijn deze afspraken tussen het voortgezet onderwijs en basisonderwijs toegenomen.

5.4 Ontwikkeling in de score op de Cito Eindtoets

De stijging van het basisschooladvies tot 2011 houdt geen gelijke tred met de gemiddelde score van de Eindtoets Basisonderwijs (de Cito-toets). In tabel 5.4 kan men zien dat de gemiddelde score op de Eindtoets Basisonderwijs door de jaren heen stabiel is. Hier kan dus geen verklaring gevonden worden waarom de basisschooladviezen gedurende een reeks van jaren zijn gestegen.

Tabel 5.4 Gemiddelde score Eindtoets Basisonderwijs en aantal deelnemers, 2006-2014

	Score	Aantal deelnemers
2006	534,8	149.920
2007	535,1	143.507
2008	535,0	145.154
2009	535,1	146.826
2010	535,4	147.100
2011	535,5	151.103
2012	535,5	156.947
2013	535,0	160.304
2014	534,8	159.498

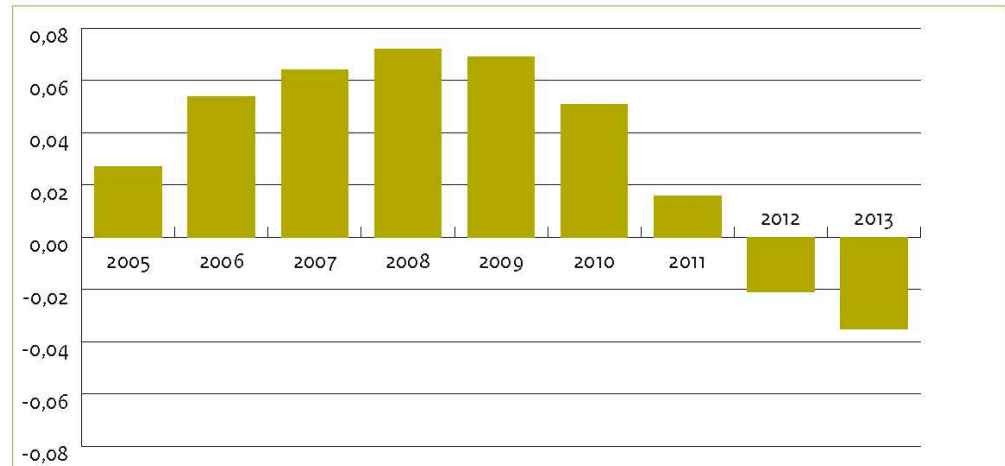
Bron: Cito, 2014

5.5 Doorstroom naar hogere onderwijssoorten

De vragenlijst die de inspectie in het voortgezet onderwijs afneemt, maakt het mogelijk om een indicatie te krijgen van de niveaustijging of -daling in de eerste twee jaar van het voortgezet onderwijs. Naast het basisschooladvies van de leerling wordt gevraagd naar de onderwijsposities in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs. De leerling kan in het derde jaar voortgezet onderwijs terechtkomen op dezelfde positie die het advies aangeeft. Wanneer een leerling in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs op een hogere positie zit dan het basisschooladvies aangeeft, dan spreken we van opstroom. Zit een leerling in het derde jaar op een lagere positie dan het advies aangeeft, dan is het afstroom. Met behulp van de schaalwaarden voor het advies (zie paragraaf 5.2) kunnen we de gemiddelde opstroom of afstroom bepalen. Het resultaat staat in figuur 5.2.

Zouden we de waarde 1 als uitkomst gekregen hebben, dan zou dat betekenen dat de leerlingen gemiddeld één positie hoger zijn uitgekomen dan het basisschooladvies voorspelt. In werkelijkheid ligt de gemiddelde positiestijging in de periode tussen 2005 en 2011 tussen 0,02 en 0,07. Dit kan als een percentage worden geïnterpreteerd. Het netto opstroompercentage (verschil tussen opstroom en afstroom) in de onderbouw van het voortgezet onderwijs naar het derde jaar ligt in die periode tussen 2 en 7 procent.

Figuur 5.2 Trend in de opstroom en afstroom gemeten in gemiddelde onderwijspositie ten opzichte van het basisschooladvies

Bron: *Inspectie van het Onderwijs, 2013 (adviesbevraging voortgezet onderwijs)*

In 2012 en 2013 zien we op basis van de bevraging van de vo-scholen geen stijging meer ten opzichte van het advies (zie figuur 5.2). De daling is niet heel groot (in de orde van 0,03 onderwijspositie. Dit kan als 3 procent daling worden geïnterpreteerd. De leerlingen komen de laatste twee jaar gemiddeld op een iets lagere positie terecht dan het basisschooladvies indiceert.

5.6 Trends in deelname aan de verschillende onderwijstypen in het voortgezet onderwijs

In het voorgaande gaven we twee trends weer:

- Het basisschooladvies steeg tot 2011. Daarna neemt het iets in hoogte af.
- Vanaf 2005 tot 2011 was er in de onderbouw van het voortgezet onderwijs meer opstroom dan afstroom. In de jaren 2012 en 2013 was er iets meer afstroom.

Daarnaast constateerden we dat de hoogte van de Eindtoets Basisonderwijs gelijk bleef. Deze twee trends geven een verklaring voor de deelnamepercentages in de verschillende onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs. Zie hiervoor tabel 5.5.

Tabel 5.5 Deelnamepercentages aan het voortgezet onderwijs van 2003-2012

	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12*
Voortgezet onderwijs algemene leerjaren 1-3	43,9	43,6	42,5	41,8	41,4	41,2	41,5	41,9	42,3
Vwo 3-6	14,8	15,3	15,9	16,5	17,1	17,6	17,5	17,5	17,3
Havo 3-5	14,0	14,2	14,6	15,0	15,4	15,6	16,0	16,1	16,1
Vmbo leerjaar 3-4	24,6	24,1	24,1	23,7	23,1	22,7	22,2	21,7	21,5
Vmbo theoretische leerweg	8,7	8,5	8,5	8,5	8,4	8,3	8,2	8,2	8,3
Vmbo kaderberoeps-gerichte leerweg	6,0	6,1	6,4	6,4	6,3	6,2	6,0	5,9	5,8
Vmbo gemengde leerweg	2,0	2,2	2,4	2,5	2,6	2,6	2,7	2,6	2,7
Vmbo basisberoeps-gerichte leerweg	7,9	7,4	6,8	6,3	5,9	5,6	5,3	5,0	4,7
Praktijkonderwijs	2,7	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	2,8
Aantal x 1000	920,7	934,8	939,9	942,8	941,1	934,6	934,9	939,5	948,9

Bron: CBS, www.Statline.nl; Van 2011/2012 zijn de gegevens voorlopig.

Wanneer we kijken naar het percentage deelnemers in havo en vwo dan zien we dat de deelname aan deze hogere onderwijsvormen is toegenomen. Was het deelnamepercentage vwo in 2003/2004 nog 14,8 procent, in 2011/2012 is dat 17,3 procent. Ook voor het havo zien we een toename van 14 naar 16 procent. Deze toename ging ten koste van het vmbo. Hier zien we namelijk een afname van het aantal deelnemers, met name bij de laagste beroepsweg, namelijk 7,9 procent deelname in 2003 tot 4,7 procent in 2012. Deze trend lijkt vanaf 2010/2011 te stabiliseren. Mogelijk is er een (tijdelijk) plafond bereikt in de deelname aan de hogere onderwijstypen.

Schogt (2012) wijst erop dat een aantal ontwikkelingen zoals hogere exameneisen, minder heterogene brugklassen en toename van selectie kunnen bijdragen aan de afvlakking van de trend. Tegelijk bestaat er nog steeds onbenut potentieel (wat blijkt uit lagere prestaties en ongelijke onderwijsdeelname van bepaalde groepen) en kunnen maatregelen voor professionalisering en opbrengstgericht werken de trend mogelijk weer ombuigen.

5.7 Conclusie

In dit hoofdstuk is wel het meest opvallende element dat de hoogte van het advies en de opstroom en afstroom in de onderbouw van het voortgezet onderwijs door de jaren heen aanzienlijk kunnen variëren. Er vindt een opvallende dynamiek in de advisering plaats die samenhangt met de maatschappelijke trends in de onderwijsdeelname. Een aantal jaren is de hoogte van het basisschooladvies gestegen en vond daarbovenop nog eens een niveaustijging plaats in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In het derde jaar kwamen de leerlingen gemiddeld op een iets hogere onderwijspositie terecht dan het basisschooladvies aangaf. Deze

twee onderliggende trends leidden tot een stijging van de deelname aan de hogere onderwijssoorten. Deze ontwikkelingen hebben zich de afgelopen twee jaren niet verder doorgezet. Na een jarenlange stijging van de hoogte van het advies, zien we sinds 2011 een verandering. We zien dat de laatste twee jaren vaker sprake is van afstroom dan van opstroom in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In het rapport uit 2007 (Inspectie van het Onderwijs, 2007b: 7) constateerde de inspectie dat er iets meer opstroom was dan afstroom. Dat is nu veranderd.

6 De relatie tussen de score op de Eindtoets Basisonderwijs en het basisschooladvies

6.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk

In dit hoofdstuk vergelijken we het basisschooladvies met de hoogte van de score op de Eindtoets Basisonderwijs.

De onderzoeksvragen in dit hoofdstuk zijn:

1. Hoe vaak komt een verschil tussen basisschooladvies en het plaatsingsadvies op basis van de Eindtoets Basisonderwijs voor?
2. Welke verklaringen op basis van leerlingkenmerken, schoolkenmerken, regiokenmerken en kwaliteitskenmerken zijn voor dit verschil te geven?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, zijn twee uitkomsten gedefinieerd:

- De leerling heeft al dan niet een lager advies dan door de eindtoets is geïndiceerd;
- De leerling heeft al dan niet een hoger advies dan door de eindtoets is geïndiceerd;

Achtereenvolgens bespreken we de effecten van de individuele leerlingenkenmerken, de schoolkenmerken en de omgeving. Voor deze analyses maken we gebruik van de gegevens uit het onderwijsnummer en achtergrondgegevens van de scholen. We gebruiken alleen de gegevens van scholen die gebruik hebben gemaakt van de Eindtoets Basisonderwijs. Alle leerlingen in de jaren 2011/2012 en 2012/2013 zijn bij deze analyse meegenomen. We hebben steeds rekening gehouden met de hoogte van de toetscore.

Uit de analyse blijkt het volgende:

- Jongens hebben bij een gelijke score iets meer kans op een lager advies en iets minder kans op een hoger advies.
- Leerlingen met laag opgeleide ouders hebben eveneens meer kans op een lager advies.
- We vonden dat niet-westers allochtone leerlingen minder kans op laag advies hebben maar niet dat ze ook systematisch meer hogere adviezen krijgen.
- Leerlingen die vertraagd zijn of leerlingen met een indicatie voor extra financiering krijgen bij een gelijke toetscore sneller een lager advies.
- Op scholen met veel Nederlandse gewichtenleerlingen worden bij een gelijke toetsuitslag meer lage en minder hoge adviezen gegeven.
- In verstedelijkte gebieden geeft men wat hogere adviezen af. In de provincies Groningen, Friesland en Limburg worden wat minder hoge adviezen gegeven.

We kunnen slechts een deel van de verschillen tussen scholen verklaren. Er zijn enkele ongewenste effecten op de adviezen. Men moet dit wel in de juiste proportie gezien. Deze effecten zijn niet heel groot. De prestatie op de toets verklaart het overgrote deel van de verschillen in adviezen. Bovendien kunnen we wel constateren dat sommige groepen zoals kinderen van lager opgeleide ouders bij gelijke resultaten een lager advies krijgen, maar we hebben geen informatie over de andere informatie die de basisschool heeft gebruikt.

De resultaten van onze analyse in dit hoofdstuk bevestigen de bevindingen uit de literatuurstudie (zie hoofdstuk 2).

6.2 Het verschil tussen het basisschooladvies en de score op de eindtoets

Ongeveer 80 procent van de leerlingen in groep 8 doet de Eindtoets Basisonderwijs. Deze eindtoets kan op basis van normtabellen vertaald worden in een adviespositie (zie paragraaf 3.3 voor de beschrijving van de toegepaste operationalisatie). We duiden dit aan als het plaatsingsadvies. Het plaatsingsadvies is het advies zoals dat door de eindtoets wordt geïndiceerd.

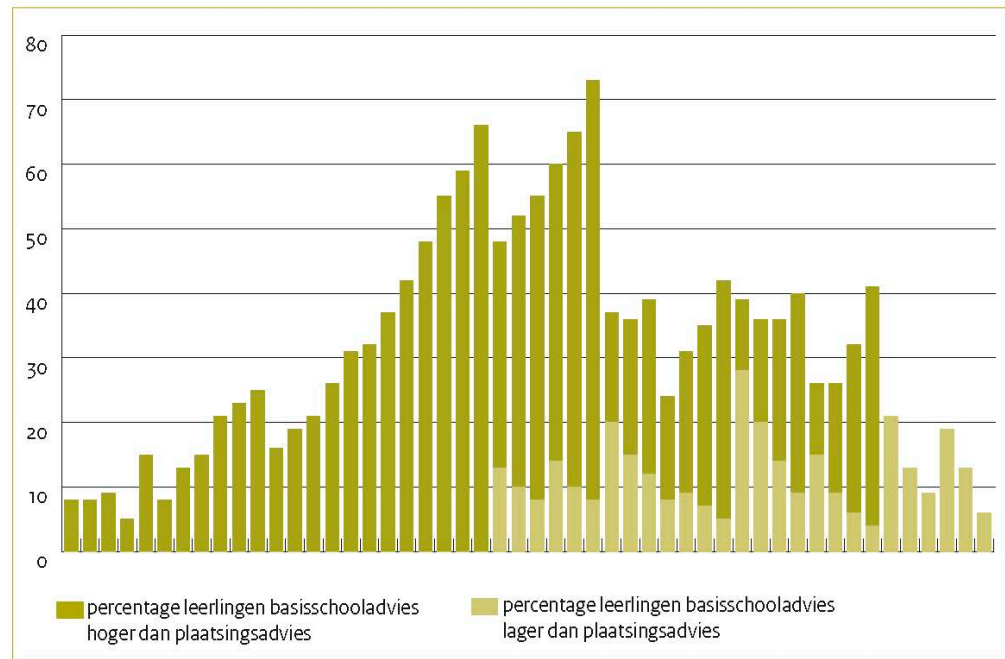
Iets minder dan twee derde van de leerlingen krijgt een basisschooladvies dat overeenkomt met het plaatsingsadvies zoals dat door de toets wordt geïndiceerd (zie tabel 6.1). Ongeveer een kwart van de leerlingen krijgt een hoger basisschooladvies dan verwacht kan worden op basis van de eindtoetsscore. Een lager advies komt minder vaak voor; ongeveer 11 procent van de leerlingen krijgt een lager advies dan de eindtoetsscore op voorhand deed vermoeden. De verschillen tussen de schooljaren 2011/2012 en 2012/2013 zijn niet groot, in het laatstgenoemde schooljaar krijgen leerlingen nog iets vaker een hoger schooladvies dan de toets aangeeft.

Tabel 6.1 Verschil tussen basisschooladvies en plaatsingsadvies op basis van de eindtoets

	2011/2012	2012/2013
	(n=147.684)	(n=153.527)
Lager basisschooladvies dan plaatsingsadvies	10,6	10,6
Geen verschil basisschooladvies en plaatsingsadvies	65,6	63,6
Hoger basisschooladvies dan plaatsingsadvies	23,9	25,8
Totaal	100,0	100,0

Hoewel we hiermee zouden kunnen bepalen of bepaalde groepen leerlingen (bijv. jongens en meisjes) een hoger of lager basisschooladvies krijgen dan op basis van de toets is te verwachten, is dit niet een correcte benadering. Het is namelijk nodig om te corrigeren voor de eindtoetsscore. De kans op een afwijking is sterk afhankelijk van de hoogte van de eindtoetsscore. Dit verband is niet eenduidig. In figuur 6.1 zien we de percentages leerlingen met een afwijkend basisschooladvies als we dit vergelijken met de behaalde score voor de Eindtoets Basisonderwijs. Deze grafiek laat zien dat de kans om hoger dan wel lager geadviseerd te worden volgens een grillig patroon verloopt. Vanzelfsprekend zal bij de laagste toetsscores (tot 524) nooit lager geadviseerd worden en bij de hoogste scores (vanaf 545) nooit hoger geadviseerd worden dan verwacht kan worden op basis van de toets. Daarnaast valt te zien dat het basisschooladvies het meest afwijkt van het plaatsingsadvies op basis van de toetsscore bij lage toetsscores. Het gaat hier om plaatsingsadviezen vmbo-basis en vmbo-kader. Waar op basis van de eindtoets een vmbo-basis- of vmbo-kader-plaatsingsadvies te verwachten is, wordt vaker een hoger basisschooladvies gegeven.

Figuur 6.1 Relatie score Eindtoets Basisonderwijs en het verschil basisschooladvies en plaatsingsadvies

Gezien deze hoge variatie in kansen op een verschil tussen het basisschooladvies en plaatsingsadvies op basis van de toets, zijn in vervolganalyses leerlingen met dezelfde eindtoetsscore onderling vergeleken. Op die manier wordt voor dit grillige patroon gecorrigeerd. De conclusies die we geven over de leerlingeffecten en schooleffecten vinden dus plaats terwijl steeds rekening is gehouden met de eindtoetsscore.

De effecten zijn geschat op basis van een logistische meerniveau-analyse met twee niveaus (scholen en leerlingen). In deze analyse wordt steeds de kans geschat om een advies te krijgen dat hoger of lager is dan de eindtoets indiceert.

We geven een beschrijvend overzicht van de gevonden effecten. We publiceren hier niet de tabellen met de schattingen.

6.3 Effecten van leerlingenkenmerken

Niet elke leerling heeft bij een gelijke toetsscore een gelijke kans op hetzelfde basisschooladvies. Leerlingen van laag opgeleide ouders blijken op basis van de analyse een grotere kans op een lager advies dan te verwachten is op basis van de eindtoetsscore. Ook leerlingen met leerlinggebonden financiering (LGF-indicatie) vanwege een specifieke zorgbehoefte hebben een grotere kans op een lager advies. Vertraagde leerlingen hebben gegeven de toetsscore een grotere kans een lager basisschooladvies te krijgen dan leerlingen met dezelfde score die geen vertraging hebben opgelopen. Dit zou er op kunnen wijzen dat factoren die bijdragen aan het doubleren, meewegen bij het opstellen van het basisschooladvies.

Jongens hebben een hogere kans op een lager advies dan men zou verwachten op basis van de toets. Ze hebben ook een iets lagere kans om een hoger advies te krijgen. Dit effect is bescheiden.

De verschillen tussen leerlingen van niet-westerse allochtone en autochtone afkomst zijn gering. Voor leerlingen van westerse allochtone afkomst geldt dat zij een iets

groter kans hebben om een hoger advies te krijgen dan de toets zou doen vermoeden.

Tabel 6.2 geeft een beschrijvend overzicht van de invloed van de individuele leerlingkenmerken.

Zoals we eerder aangaven is bij dit effectonderzoek rekening gehouden met de behaalde toetsscore. Deden we dat niet dan zouden we tot foutieve conclusies komen. Zouden we namelijk geen rekening houden met de in figuur 6.1 getoonde grillige samenhang tussen het verschil in plaatsings- en basisschooladvies en de hoogte van de toets, dan zouden we bijvoorbeeld concluderen dat vooral etniciteit samenhangt met de kans op een hoger advies dan te verwachten is op basis van de toets. Echter, uit figuur 6.1 weten we dat leerlingen met lagere toetsscores relatief vaker hoger worden geadviseerd. En aangezien niet-westerse allochtone leerlingen vaak wat lager scoren, wordt door te corrigeren voor de toetsscore dit effect teniet gedaan.

Hoewel we vinden dat er verschillen zijn voor deze groepen leerlingen om bij een gelijke toetsscore een hoger of lager advies te krijgen, moeten we wel bedenken dat deze verschillen bescheiden zijn en dat het prestatieniveau de belangrijkste verklaring blijft bij de advisering.

Tabel 6.2 Invloed van individuele leerlingkenmerken op het verschil tussen basisschooladvies en eindtoets

Kenmerk	Kans op een lager advies	Kans op een hoger advies
Jongens	Jongens hebben meer kans op een laag advies	Jongens hebben minder kans op een hoog advies
Leerlingengewicht (indicatie voor laag opgeleide ouders)	Gewichtenleerlingen hebben meer kans op een laag advies	Gewichtenleerlingen hebben minder kans op een hoog advies
Westers allochtoon	Westers allochtone leerlingen hebben minder kans op een laag advies	Westers allochtone leerlingen hebben meer kans op een hoger advies
Niet-westers allochtoon	Niet-westers allochtone leerlingen hebben minder kans op een laag advies	Hier is geen effect gevonden
Vertraagd	Leerlingen die vertraagd zijn, hebben een grotere kans op een laag advies	Vertraagde leerlingen hebben minder kans op een hoog advies
Leerlinggebonden financiering (LGF) op basis van handicap of psychosociale indicatie	LGF-leerlingen hebben meer kans op een laag advies	LGF-leerlingen hebben minder kans op een hoog advies

6.4 Effecten van schoolkenmerken

De kans om een advies te krijgen dat hoger of lager is dan we volgens de eindtoets zouden verwachten, hangt niet alleen samen met de leerlingkenmerken. Er zijn ook systematische verschillen tussen de scholen.

Er is onderzocht of we deze schoolverschillen kunnen verklaren op basis van de schoolgrootte, de schoolsamenstelling, de denominatie en het onderwijsconcept van de school. De verschillen op basis van schoolgrootte zijn niet noemenswaardig. Kleine en grote scholen adviseren ongeveer even vaak hoger en lager dan te

verwachten is op basis van de toetsuitslag. Naarmate er meer autochtone kinderen met laag opgeleide ouders (autochtone gewichtenleerlingen) op een school zitten, wordt de kans op een hoger advies kleiner en de kans op een lager advies groter. Wanneer de school veel allochtone gewichtenleerlingen heeft, dan is er eveneens een kleinere kans op een hoger advies. Een school met veel allochtone leerlingen die verder geen leerlinggewicht hebben, heeft daarentegen juist meer kans op hogere adviezen.

De belangrijkste bevinding is hier dat leerlingen op scholen met een grote groep autochtone kinderen met laag opgeleide ouders (autochtone gewichtenleerlingen) meer kans lopen op lagere adviezen.

Tabel 6.3 Invloed van schoolkenmerken op het verschil tussen basisschooladvies en eindtoets

Kenmerk	Kans op een lager advies	Kans op een hoger advies
Schoolgrootte	Hier is geen effect gevonden	Hier is geen effect gevonden
% autochtoon met gewicht	Op een school met veel autochtone gewichtenleerlingen is er meer kans op een laag advies	Op een school met veel autochtone gewichtenleerlingen is minder kans op een hoog advies
% allochtoon zonder gewicht	Geen effect	Hier is iets meer kans op een hoog advies
% allochtoon met gewicht	Geen effect	Op scholen met veel allochtone gewichtenleerlingen is minder kans op een hoog advies

Verder is in de analyse gevonden dat vergeleken met openbare scholen, leerlingen op rooms-katholieke, protestants-christelijke en met name reformatorische scholen iets minder kans hebben op een hoger advies en een grotere kans op een lager advies dan op basis van de eindtoets te verwachten is. Scholen die een bijzonder onderwijsconcept hanteren, adviseren vaker hoger en minder vaak lager dan men zou verwachten op basis van de toets.

Hoewel we naast de leerlingeneffecten een aantal schooleffecten vinden, kunnen we het grootste deel van de verschillen die er tussen scholen zijn niet met deze gegevens verklaren.

6.5 De effecten van regiokenmerken

In deze stap is het effect van de regionale verschillen geschat. Onderzocht is of leerlingen in bepaalde provincies of in stedelijke gebieden een ander advies krijgen dan we op basis van de toets zouden verwachten. De stedelijkheid is gedefinieerd in vijf categorieën, waarbij de scholen die in een zeer sterk stedelijke gemeente (meer dan 2500 adressen per km²) staan als referentiecategorie zijn gebruikt. De provincie Utrecht dient als referentie bij de analyse van provinciale verschillen. Er zijn verschillen tussen de provincies. In Friesland en Groningen wordt minder vaak een hoger basisschooladvies afgegeven dan te verwachten is op basis van de toets dan in Utrecht. Ook in Limburg is dit geval. In Noord- en Zuid-Holland is dit andersom; hier is meer kans op een hoger advies.

De uitkomst met betrekking tot de stedelijkheid is zeer eenduidig; op scholen in de stedelijke gebieden worden vaker hogere basisschooladviezen gegeven dan verwacht wordt op basis van de toets. Omgekeerd geldt dat in niet stedelijke gebieden scholen vaker lager adviseren.

Dit effect zou kunnen worden veroorzaakt door verschillen in aanbod van de verschillende onderwijstypen. In niet-stedelijk gebied is het aanbod namelijk beperkter en daardoor wordt de advisering mogelijk meer afgestemd op dit aanbod.

6.6 Conclusie

Iets meer dan een derde van de leerlingen krijgt een ander advies dan het plaatsingsadvies op basis van de eindtoets indiceert. Ongeveer een kwart van de leerlingen krijgt een hoger schooladvies dan verwacht kan worden op basis van de eindtoetsscore. Een lager advies komt minder vaak voor, ongeveer 11 procent van de leerlingen krijgt een lager advies dan de eindtoetsscore op voorhand deed vermoeden. Hierbij gaan we uit van de beschikbare normtabellen van het Cito.

De kans op een afwijking van een plaatsingsadvies van het basisschooladvies is sterk afhankelijk van de hoogte van de eindtoetsscore. In de verklarende analyses voor de verschillen moet daarom steeds rekening worden gehouden met de hoogte van de eindtoetsscore.

De uitkomsten van de verklarende analyses zijn in lijn met de literatuur (zie hiervoor hoofdstuk 2). Wij vinden net als in ander onderzoek effecten van de sociaal-economische achtergrond (geïndiceerd door de lage opleiding van de ouders). Bij gelijke toetsprestatie hebben leerlingen met lager opgeleide ouders iets meer kans op een lager advies en minder kans op een hoger advies.

Net als in de literatuur vinden we weinig evidentie dat etniciteit van invloed is. Niet-westers allochtone leerlingen krijgen niet systematisch een lager advies. Er wordt niet zichtbaar en ook niet onbewust gediscrimineerd bij het advies. Als er effecten zijn, dan domineert het sociaal-economische effect.

In sommige provincies zoals Friesland en Groningen hebben leerlingen minder kans op een hoger advies. Ook is er een effect van verstedelijking. Deze effecten blijken ook uit de onderzoeksliteratuur; in sterk verstedelijkte gebieden is de kans op een hoger advies iets groter. Hier is niet verder onderzocht wat de onderliggende mechanismen zijn. Het kan gaan om een kwestie van aanbod. In niet-verstedelijkte gebieden is het aanbod mogelijk minder goed afgestemd.

Hoewel we indicaties vinden dat leerlingkenmerken, schoolkenmerken en regiokenmerken er toe doen en dat dit de onderwijskansen beïnvloedt, moeten we dit wel in de juiste context zien. Er zijn effecten gevonden nadat er rekening is gehouden met de score van de eindtoets, maar er blijft wel staan dat de prestatie op de eindtoets verreweg het grootste deel van het schooladvies verklaart.

Bovendien kunnen juist bij het basisschooladvies ook andere leerlingkenmerken (te denken valt aan motivatie, sociale vaardigheden) van invloed zijn bij de inschatting of een leerling voor een bepaalde onderwijssoort geschikt is. Het basisschooladvies kan met meer zaken rekening houden dan alleen de cognitieve prestaties. Deze aspecten zijn hier niet meegenomen.

Dit neemt niet weg dat er ongewenste effecten op het basisschooladvies mogelijk zijn. Alleen door de hantering van zorgvuldige procedures en door voortdurende aandacht dat de expertise op peil blijft, kunnen deze risico's zo klein mogelijk worden gehouden.

7 De positie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot de eindtoets en het advies

7.1 Korte samenvatting van het hoofdstuk

In hoofdstuk 5 stelden we dat aan de trend van een stijgende deelname aan de hogere onderwijssoorten (voorlopig) een eind lijkt te zijn gekomen. Verklaringen lagen in een stabilisatie van de hoogte van het basisschooladvies en meer afstroom in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de loopbaan van leerlingen in het voortgezet onderwijs. We onderzoeken welke verschillen we zien in opstroom en afstroom in het voortgezet onderwijs en welke rol de eindtoets en het basisschooladvies hierbij speelt.

De centrale onderzoeksvraag van dit hoofdstuk luidt:

Welke effecten zijn er van de Eindtoets Basisonderwijs, het basisschooladvies en de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs op de positie van de leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs?

Om op deze vragen een antwoord te geven relateren we de deelname in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs aan het gegeven advies en de Eindtoets Basisonderwijs. We maken hiervoor gebruik van de gegevens uit het onderwijsnummer. De belangrijkste bevindingen in dit hoofdstuk zijn:

- Bij de leerlingen die in 2010/2011 voor het laatst in het basisonderwijs zaten, zien we dat in 2013/2014 75 procent op hetzelfde niveau terecht komt als het advies aangaf, 10 procent komt op een hoger niveau terecht en 15 procent op een lager niveau.
- Wanneer leerlingen een hoger advies hebben dan de toets indiceert, komen ze in meerderheid terecht op het niveau volgens het advies of een hoger niveau (73 procent). Ruim een kwart komt op een positie lager dan het advies terecht.
- Bij leerlingen die lager geadviseerd zijn, komt 67 procent op het niveau van het basisschooladvies uit en 26 procent stroomt op naar een hoger niveau. Deze laatste groep van 26 procent komt dus op het niveau terecht dat de Eindtoets indiceerde. De lager geadviseerde leerlingen komen dus in meerderheid op een lager niveau uit dan de toets indiceerde.
- Niet alleen de hoogte van de toets en de hoogte van het advies heeft invloed op de doorstroomkansen van leerlingen. De samenstelling van de scholen in het voortgezet onderwijs heeft zichtbaar invloed. De doorstroomkansen van leerlingen met bijv. een vmbo-kader advies verschilt sterk op een brede scholengemeenschap of op een school die alleen vmbo-basis en vmbo-kader in huis heeft.

Er is sprake van een complexe samenhang tussen basisschooladvies, eindtoets en samenstelling van de opnemende school voor voortgezet onderwijs.

7.2 De positie in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot het advies

In deze en de volgende paragrafen onderzoeken we de positie van de leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs in relatie tot hun advies en eindtoetsscore. Door koppeling van de gegevens van het onderwijsnummer is het mogelijk om op leerlingniveau het advies te relateren aan de positie in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs.

In tabel 7.1 wordt het advies vergeleken met de onderwijspositie van die leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs. De tabel geeft alleen de onderwijspositie van de leerlingen die zonder vertraging het derde leerjaar zijn ingestroomd. Zittenblijvers in de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn niet meegenomen. Dit heeft te maken met het feit dat de bestanden op basis van het onderwijsnummer nog niet helemaal compleet zijn. Het kan zijn dat in deze groep meer afstromers zitten, maar het is ook mogelijk dat deze leerlingen zijn blijven zitten om afstroom te vermijden.

Tabel 7.1 Onderwijspositie in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs in vergelijking tot het gegeven basisschooladvies in 2010 (in percentage leerlingen)

Positie in leerjaar 3 voortgezet onderwijs							
Advies	Vmbo-b	Vmbo-k	Vmbo-g/t	Havo	Havo-vwo	Vwo	Totaal
	N=13.862	N=23.021	N=44.396	N=34.785	N=4.772	N=3.7371	N=158.207
Vmbo-b	67,7	27,7	4,5	,2	,0	,0	100,0
Vmbo-b/k	41,5	47,8	10,3	,3	,1	,0	100,0
Vmbo-k	23,0	57,4	18,7	,7	,1	,0	100,0
Vmbo-k/gt	11,2	42,9	43,3	2,0	,5	,2	100,0
Vmbo-gt	3,1	17,4	67,5	10,0	1,3	,6	100,0
Vmbo-gt/havo	,8	7,0	52,3	33,6	3,2	3,0	100,0
Havo	,2	1,7	22,7	53,0	6,1	16,3	100,0
Havo/vwo	,0	,7	10,3	40,6	5,0	43,4	100,0
Vwo	,0	,1	1,3	11,6	4,0	83,0	100,0
Totaal	8,8	14,6	28,1	22,0	3,0	23,6	100,0

Het gaat in deze tabel om de leerlingen die in 2010/2011 voor het laatst in het basisonderwijs zaten en in 2011/2012 voor het eerst in het voortgezet onderwijs.

De tabel 7.1 laat zien dat men bij de enkelvoudige adviezen in meerderheid op dezelfde positie uitkomt (donkergroen gearceerd). Per onderwijstype zien we echter verschillen; zo zit 83 procent van de leerlingen met een enkelvoudig vwo-advies ook op de vwo-positie, maar voor leerlingen met een havo-advies geldt dit maar voor de helft van de leerlingen (53 procent); bijna een kwart (22,7 procent) van de leerlingen met een havo-advies komt in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op vmbo-gt-niveau terecht.

Wat verder opvalt is dat de leerlingen met dubbele adviezen gemiddeld uitkomen op een adviespositie tussen de twee aangrenzende posities in.

Dit geldt voor alle dubbele adviezen. Dit is een indicatie dat bij die dubbele adviezen vaak een goede reden was om tussen beide posities te twijfelen en dat de basisschool het met die twijfel vaak bij het goede eind had.

Hoewel men ziet dat de meeste leerlingen op de door het advies geïndiceerde positie terechtkomen, ziet men tegelijk ook dat relatief veel leerlingen op een andere positie uitkomen. De volgende tabel 7.2 vat de posities samen en geeft een indicatie voor de opstroom en afstroom ten opzichte van het advies voor elk afzonderlijk basisschooladvies.

In tabel 7.2 is te zien dat driekwart van de leerlingen (74,7 procent) op hun advies terechtkomt. 15 procent van de leerlingen komt op een lagere positie dan het advies uit (afstroom) en 10 procent komt op een hogere positie uit (opstroom). Bij de

meeste adviezen (met uitzondering van vmbo-basis en vmbo- basis-kader) wordt meer afstroom dan opstroom gerealiseerd. Dit bevestigt de bevinding uit de adviesbevraging van de inspectie in het voortgezet onderwijs dat na jaren van stijging, vanaf 2012 meer afstroom in de onderbouw wordt gerapporteerd (zie hiervoor hoofdstuk 5, figuur 5.2).

Tabel 7.2 Onderwijspositie na twee jaar voortgezet onderwijs naar basisschooladvies aan het begin van het derde leerjaar op basis van uitstroomcohort 2010 (in percentage leerlingen)

	Plaats 3 ^{de} jaar vo < basisschooladvies	Plaats 3 ^{de} jaar vo = basisschooladvies	Plaats 3 ^{de} jaar vo > basisschooladvies	Totaal
	N=24.207	N=118.196	N=15.804	N=158.207
Vmbo-b	0,0	67,7	32,3	100
Vmbo-b/k	0,0	89,3	10,7	100
Vmbo-k	23,0	57,4	19,6	100
Vmbo-k/gt	11,2	86,1	2,7	100
Vmbo-gt	20,5	67,5	12,0	100
Vmbo-gt/havo	7,8	85,9	6,3	100
Havo	24,6	59,1	16,3	100
Havo/vwo	11,0	89,0	0,0	100
Vwo	13,0	87,0	0,0	100
Totaal	15,3	74,7	10,0	100

Het gaat in deze tabel om leerlingen die in 2010/2011 voor het laats in het basisonderwijs zaten en in 2011/2012 voor het eerst in het voortgezet onderwijs.

7.3 Positie in leerjaar 3 van het voorgezet onderwijs in relatie tot het advies en de eindtoets

Relateerden we in de vorige paragraaf de positie in leerjaar 3 alleen aan het advies van de basisschool, nu leggen we tevens een verband met de score op de eindtoets. In deze paragraaf kijken we naar de verschillen in de positie van de leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs, rekening houdend met het advies dat zij van de basisschool kregen én de eindtoets. Zien we bijvoorbeeld verschillen in de positie van leerlingen die een hoger advies kregen dan de toets indiceerde in vergelijking tot leerlingen die juist een lager advies kregen? Met andere woorden: leidt een hoger advies tot meer afstroom of opstroom in het voortgezet onderwijs?

Tabel 7.3 Positie in derde leerjaar voortgezet onderwijs 2013/2014 naar verschil schooladvies en uitslag Eindtoets Basisonderwijs (in percentage leerlingen, n=126.172)

	Plaats 3 ^e jaar vo < basisschooladvies	Plaats 3 ^e jaar vo = basisschooladvies <i>(in percentage leerlingen)</i>	Plaats 3 ^e jaar vo > basisschooladvies
	N=19.086	N=94.892	N=12.194
Basisschooladvies < toets	7,2	67,1	25,7
Basisschooladvies = toets	11,9	78,8	9,3
Basisschooladvies > toets	27,2	69,0	3,9
Totaal	15,1	75,2	9,7

Het gaat in deze tabel om de leerlingen die in 2010/2011 voor het laatst in het basisonderwijs zaten en in 2011/2012 voor het eerst in het voortgezet onderwijs. Het aantal leerlingen (N) is in deze tabel lager, omdat niet alle leerlingen de Eindtoets Basisonderwijs doen.

Uit tabel 7.3 kunnen we de volgende conclusie trekken. Leerlingen die een hoger advies hebben dan op basis van de toets valt te verwachten, stromen in de onderbouw vaker af; ruim een kwart (27,2 procent) van de leerlingen zit in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een lager niveau dan het basisschooladvies. Leerlingen die een lager advies hebben dan de toets indiceert, stromen vaker op (25,7 procent zit nu op een hoger niveau).

Het is mogelijk om vanuit twee perspectieven naar deze tabel te kijken:

- Het ene perspectief is dat van de vo-school. Wanneer leerlingen een laag schooladvies hebben ten opzichte van de toets (de eerste rij) dan komt bijna 93 procent op de geïndiceerde adviespositie of zelfs daarboven (67,1 procent + 25,7 procent). Bij de leerlingen met een advies dat gelijk is aan de toetsindicatie, is dat 88 procent en bij de leerlingen die een hoger advies hebben gekregen, is dat 73 procent. Hoewel deze laatste groep meestal op de adviespositie uitkomt, is hier een kans van 27 procent dat de leerling lager terecht komt. Deze kans is ongeveer 4 keer zo groot als bij een leerling die een relatief laag schooladvies had en bij wie die kans maar 7 procent is.
- Het andere perspectief is het perspectief van de leerling. Van de leerlingen die lager zijn geadviseerd dan de toets indiceert, komt slechts 25,7 procent op de positie uit die de toets aangeeft of misschien een hogere positie (zie rij 1) en 74 procent (7,2 procent+67,1 procent) komt op een lagere positie uit dan de toets indiceert. Bij de leerlingen van wie het advies in lijn is met de toets, komt 12 procent uiteindelijk lager uit.
Bij de leerlingen met een te hoog advies, komt in ieder geval 72 procent hoger uit dan de toets deed vermoeden. Dus vanuit het perspectief van de leerling en de ouders verhoogt een hoger advies in belangrijke mate de kansen van de leerling.

Dit komt overeen met de bevindingen van Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013) dat een lager advies dan de toets indiceert, onvoordelig voor de leerling uitwerkt. Een hoger advies gegeven de toets werkt juist voordelig voor de leerling uit. We moeten hier wel voorzichtig zijn met deze interpretatie. Door de wetgever is

juist bepaald dat zowel de eindtoets als het advies van belang zijn bij de beslissing voor de verdere doorstroom.

7.4 Het advies en de positie van de leerling in leerjaar 3 in relatie tot de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs

In de vorige paragrafen ging het om de relatie tussen het advies, de toets van de basisschool en de positie in het derde jaar voortgezet onderwijs. De volgende vraag is of ook de samenstelling van de VO-school zelf een rol speelt bij de doorstroom van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Is de relatie tussen de toets en het advies van belang voor het type school waarop de leerling terecht komt? Gaan leerlingen met een hoger advies dan de toets naar een ander type school dan leerlingen met een lager advies? En leidt bijvoorbeeld een breed samengestelde school voor voortgezet onderwijs tot andere doorstroomkansen dan een smal samengestelde school?

Scholen in het voortgezet onderwijs verschillen in samenstelling. Er zijn brede en smalle scholen. De inspectie gebruikt meestal het volgende onderscheid in zeven onderwijscombinaties:

- Vmbo basis-kader
- Vmbo breed (basis-kader-gt) en vmbo-gt met havo
- Vmbo-gt (categorale mavo)
- Vmbo breed, havo, vwo (de scholengemeenschap die alles omvat)
- Vmbo-gt, havo, vwo
- Havo, vwo
- Vwo (categoraal vwo en categorale gymnasia)

Voor alle basisschooladviezen waarbij een score op de eindtoets bekend is, is bekeken op wat voor type onderwijscombinatie de leerlingen in het eerste jaar terechtkomen. We kijken hier niet alleen naar het advies, maar ook of dit advies hoger dan wel lager is dan de eindtoets aangeeft.

Tabel 7.4 Plaatsing van leerlingen naar advies en eindtoets op de verschillende onderwijscombinaties voorgezet onderwijs in het eerste jaar (in percentage leerlingen)

Samenstelling voortgezet onderwijs in leerjaar 1										
Advies	Relatie advies - toets	Praktijk onderwijs	onderbouw	vmbo-b-k	vmbo-b-k-gt	vmbo-gt	vmbo-b-k-gt-havo-vwo	vmbo-gt-havo-vwo	havo-vwo	vwo
Vmbo-b	Schooladvies < toets	0,3	2,6	13,0	47,1	3,6	23,6	4,2	4,3	1,4
	Schooladvies = toets	1,2	1,3	17,0	51,7	2,0	20,2	3,0	2,7	0,9
	Schooladvies > toets									
Vmbo-b/k	Schooladvies < toets	0,4	2,0	11,3	43,6	3,5	30,5	5,8	2,6	0,4
	Schooladvies = toets	0,4	1,7	12,4	46,8	3,2	26,5	5,2	2,7	1,0
	Schooladvies > toets	1,1	1,1	20,5	40,9	2,3	26,1	6,8	1,1	0,0
Vmbo-k	Schooladvies < toets	0,0	1,8	9,5	44,3	5,8	25,4	8,9	3,3	1,1
	Schooladvies = toets	0,0	1,6	11,5	50,0	4,6	24,1	4,9	2,9	0,4
	Schooladvies > toets	0,1	1,6	14,4	53,4	3,2	20,1	3,8	3,2	0,1
Vmbo-k/gt	Schooladvies < toets	0,0	3,6	2,3	33,5	5,2	31,4	14,1	8,6	1,3
	Schooladvies = toets	0,0	3,1	4,1	35,6	8,2	30,0	11,2	6,3	1,6
	Schooladvies > toets	0,1	3,7	5,8	40,5	7,8	28,2	7,0	5,3	1,6
Vmbo-gt	Schooladvies < toets	0,0	1,6	0,5	17,0	13,3	20,0	40,3	6,6	0,7
	Schooladvies = toets	0,0	1,7	0,8	19,3	15,6	19,2	38,6	4,5	0,3
	Schooladvies > toets	0,0	1,8	2,8	26,9	19,5	18,1	27,2	3,6	0,1
Vmbo-gt/Havo	Schooladvies < toets	0,0	2,1	0,1	4,4	5,5	21,1	51,9	14,5	0,4
	Schooladvies = toets	0,0	2,4	0,1	6,0	7,6	18,5	52,5	12,0	1,0
	Schooladvies > toets	0,0	2,4	0,4	6,1	9,4	19,8	51,8	9,3	0,8
Havo	Schooladvies < toets	0,0	1,3	0,0	1,3	2,0	17,0	40,9	35,9	1,7
	Schooladvies = toets	0,0	1,2	0,0	1,8	1,9	18,3	45,0	31,2	0,5
	Schooladvies > toets	0,0	1,5	0,1	3,2	4,3	19,3	47,1	24,4	0,2
Havo/vwo	Schooladvies < toets	0,0	1,5	0,0	0,2	1,4	17,8	39,9	32,2	6,8
	Schooladvies = toets	0,0	1,6	0,0	0,6	1,1	17,0	42,6	34,8	2,2
	Schooladvies > toets	0,0	1,5	0,0	0,8	1,6	19,7	44,0	31,9	0,5
Vwo	Schooladvies = toets	0,0	1,0	0,0	0,3	0,4	14,7	34,4	28,8	20,5
	Schooladvies > toets	0,0	1,1	0,0	0,3	0,4	16,2	38,8	32,5	10,7

Het algemene beeld is dat leerlingen bij wie het basisschooladvies hoger is dan de toetsscore aangeeft, terechtkomen op scholen met meer afstroommogelijkheden en minder opstroommogelijkheden. Een voorbeeld: leerlingen met een vmbo-gt-advies en een lagere score voor de eindtoets komen minder vaak op een scholengemeenschap voor vmbo-gt, havo en vwo terecht (namelijk 27,2 procent), dan leerlingen met vmbo-gt-advies dat ondersteund wordt met een hoge toetsscore. Van deze laatste groep leerlingen komt 40,3 procent op een scholengemeenschap met vmbo-gt, havo en vwo terecht. Zie voor deze contrasten in tabel 7.4 bij de leerlingen met een vmbo-gt-advies de gearceerde kolommen.

Een vergelijkbaar patroon is te zien bij de hogere adviezen. Leerlingen bij wie een vwo-advies ondersteund wordt door een hoge toetsscore, hebben een twee keer grotere kans om op een categoriaal vwo terecht te komen dan leerlingen met een vwo-advies en een toetsscore onder 545 (dit contrast is bij het vwo-advies groen gearceerd). Bij leerlingen met een havo-vwo-advies ziet men iets vergelijkbaars (in de tabel licht gearceerd).

Hoewel deze uitkomsten lijken te wijzen op een voorselectie van scholen voor voortgezet onderwijs, valt uit deze analyse niet te ontrafelen of dit komt door de preferentie van de ouders/leerlingen of door het aannamebeleid van scholen voor voortgezet onderwijs of dat het samenhangt met het aanbod en gemaakte afspraken.

De conclusie is in ieder geval dat leerlingen afhankelijk van hun toets-adviescombinatie op verschillende scholen(gemeenschappen) voor voortgezet onderwijs terechtkomen.

Keken we in tabel 7.4 naar de plaatsing in het eerste leerjaar van het voortgezet onderwijs, dan is het ook mogelijk om te kijken naar de positie in het derde jaar. De vraag is hier of de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs van invloed is op de positie van leerlingen in het derde leerjaar en hoe deze positie zich verhoudt tot het gegeven advies.

Het effect van de samenstelling van de opnemende VO-school hebben we in de volgende tabel specifiek voor de vmbo-gt-adviezen onderzocht. In tabel 7.5 is duidelijk te zien dat als leerlingen kiezen voor een school die alleen vmbo-gt-onderwijs aanbiedt (licht gearceerd in de tabel), zij minder vaak af- en opstromen. Kiezen ze voor een bredere school dan zorgen de mogelijkheden tot op- dan wel afstroom er ook voor dat dit vaker gebeurt. De eerste en vierde regel in de tabel laten duidelijk de contrasterende effecten van de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs zien.

Men kan beargumenteren dat de instroom in het eerste jaar voor deze type scholen anders is en dat dit de oorzaak is voor de op- en afstroom. Hoewel dit uit de onderstaande tabel deels ook blijkt, blijft de bevinding overeind dat het aanbod van de VO-school de positie in het derde jaar stuurt. Mogelijkheden tot opstroom leiden tot meer opstroom en mogelijkheden tot afstroom leiden tot meer afstroom.

Tabel 7.5 Positie van de leerlingen met een vmbo-gt-advies in het derde leerjaar vo op de verschillende onderwijscombinaties van het voortgezet onderwijs (in percentages)

Aanbod leerjaar voortgezet onderwijs	Plaats 3 ^e jaar vo < basisschooladvies	Plaats 3 ^e jaar vo = basisschooladvies	Plaats 3 ^e jaar vo > basisschooladvies	Totaal
vmbo-b-k-gt	34,5	63,0	2,5	N=5,351
vmbo-gt	10,9	81,8	7,2	N=4,140
vmbo-b-k-gt-havo-vwo	24,2	64,2	11,6	N=4,768
vmbo-gt-havo-vwo	11,5	69,6	18,9	N=8,943

Opmerking: De aanbodcategorie is gebaseerd op het eerste leerjaar. Het gaat in deze tabel om de leerlingen die in 2010/2011 voor het laatst in het basisonderwijs zaten en in 2011/2012 voor het eerst in het voortgezet onderwijs (n=23.202).

In de volgende tabel 7.6 gaan we een stap verder. Hier wordt ook de hoogte van de eindtoets bij analyse betrokken. Wanneer we de groep leerlingen beschouwen bij wie het schooladvies lager is dan de toets, dan ziet men bij de gearceerde rijen in de tabel het contrast. Komen deze leerlingen van wie zowel het advies als de toets vergelijkbaar is op een brede vmbo-scholengemeenschap, dan stromen ze meer af. Komen deze leerlingen op een brede scholengemeenschap voor vmbo-t, havo en vwo dan stromen ze meer op.

Bij de leerlingen die hoger geadviseerd zijn, laten de laatste vier regels van de tabel vergelijkbare contrasten zien. Op een school voor vmbo (donkergroen) is er veel meer afstroom van deze groep en op een scholengemeenschap voor vmbo-t, havo en vwo (lichtgroen) is er ook afstroom maar die is veel lager.

Tabel 7.6 Positie in het derde leerjaar vo van de leerlingen met een vmbo-gt-advies uitgesplitst naar eindtoets op de verschillende onderwijscombinaties van het voortgezet onderwijs (In percentage leerlingen)

Relatie advies - toets	Aanbod leerjaar 1 vo	Plaats 3 ^e jaar vo < basisschooladvies	Plaats 3 ^e jaar vo = basisschooladvies	Plaats 3 ^e jaar vo > basisschooladvies	Totaal
Basis-school-advies < toets	vmbo-b-k-gt	20,2	72,6	7,3	605
	vmbo-gt	5,7	79,6	14,7	470
	vmbo-b-k-gt-havo-vwo	13,7	65,0	21,3	700
	vmbo-gt-havo-vwo	6,3	60,0	33,6	1.418
Basis-school-advies = toets	vmbo-b-k-gt	28,6	68,9	2,4	2.759
	vmbo-gt	9,6	82,8	7,6	2.226
	vmbo-b-k-gt-havo-vwo	20,7	66,8	12,5	2.734
	vmbo-gt-havo-vwo	11,0	70,9	18,1	5.512
Basis-school-advies > toets	vmbo-b-k-gt	47,0	51,9	1,1	1.987
	vmbo-gt	14,8	81,0	4,2	1.444
	vmbo-b-k-gt-havo-vwo	36,8	58,5	4,7	1.334
	vmbo-gt-havo-vwo	16,6	72,8	10,5	2.013

Opmerking: De aanbodcategorie is gebaseerd op het eerste leerjaar. Het gaat in deze tabel om de leerlingen die in 2010/2011 voor het laatst in het basisonderwijs zaten en in 2011/2012 voor het eerst in het voortgezet onderwijs (n=23.202).

Het is in principe mogelijk om deze analyse voor alle adviezen te maken. De conclusie is dat de doorstroomkansen van leerlingen in het voortgezet onderwijs afhangen van de hoogte van het advies, de hoogte van de toetsscore (en dus ook van het verschil tussen het basisschooladvies en de eindtoets) en van de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs.

7.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is de doorstroom van leerlingen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs besproken. We onderzochten op welke onderwijspositie de leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs zijn terechtgekomen. Dit levert de volgende bevindingen op.

- De meeste leerlingen (75 procent) komen in leerjaar 3 terecht op het niveau van hun advies. We zien wel grote verschillen tussen de verschillende onderwijssoorten; zo zit 83 procent van de leerlingen met een (enkelvoudig) vwo-advies in het derde jaar op het vwo. Bij de leerlingen met een havo-advies zit maar 53 procent op die positie.
- Ongeveer 15 procent is afgestroomd en zit in het derde jaar op een lagere positie dan het basisschooladvies aangaf. Ongeveer 10 procent is opgestroomd. Ten opzichte van eerder onderzoek van de inspectie uit 2007 is de afstroom in de onderbouw van het voortgezet onderwijs iets toegenomen en de opstroom

afgenomen. Het is onvermijdelijk dat niet alle leerlingen in het derde jaar VO terechtkomen op de onderwijspositie die het basisschooladvies aangeeft.

- Leerlingen met dubbele adviezen komen gemiddeld uit op een adviespositie tussen de twee aangrenzende posities in. Dit is een aanwijzing dat de twijfel die met het dubbele advies wordt uitgesproken, vaak terecht is.
- Leerlingen die een lager advies hebben dan de toets indiceert, stromen vaker op. 25,7 procent zit in het derde jaar VO op een hoger niveau en komt dan dus op het niveau dat de eindtoets aangaf. De overige leerlingen komen dus op een lager niveau uit dan de toets aangaf.
- Leerlingen die een hoger advies hebben dan op basis van de toets viel te verwachten, stromen vaker af; ruim een kwart (27,2 procent) van de leerlingen zit nu op een lager niveau. De overige 72,8 procent zit in het derde jaar op het niveau van het advies of hoger en zit dus ook op een hoger niveau dan de toets aangaf.
- Vanuit het perspectief van de leerlingen betekent een hoger advies dan de toets indiceert een verbetering van kansen; bij de leerlingen met een advies dat hoger is dan de toets, komt in ieder geval 72 procent hoger uit dan de toets deed vermoeden. Dit is in de lijn met de bevindingen van Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013) dat uiteindelijk een lager advies onvoordelig en een hoger advies voordelig voor de leerling uitwerkt.
- Niet alleen de toets en het advies zijn van invloed op de doorstroomkansen in het voortgezet onderwijs. Ook de samenstelling van de VO-school speelt een rol bij de doorstroom van leerlingen. Leerlingen met lage adviezen zijn vooral gebaat bij brede vo-scholen met veel opstroommogelijkheden. Leerlingen met hoge adviezen zijn vooral gebaat bij smalle scholen.

Er is een complexe samenhang tussen advies, eindtoets, leerlingkenmerken, schoolsamenstelling van het voortgezet onderwijs en de kwaliteit van basisonderwijs en voortgezet onderwijs. De kansen van de leerling in het voortgezet onderwijs hangen niet alleen af van het advies van het basisonderwijs en de score op de eindtoets, maar ook van de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs. Er zijn daarnaast nog andere factoren die het doorstroomsucces beïnvloeden (leerlingkenmerken, de kwaliteit van de school voor basisonderwijs, de kwaliteit van de school voor voortgezet onderwijs en de leerlingensamenstelling van de basisschool en de school voor voortgezet onderwijs). Wanneer leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs niet uitkomen op de positie die het advies aangaf, kan dat aan veel factoren liggen. Nader onderzoek is nodig om dieper inzicht te krijgen in welke mate de verschillende factoren bij de doorstroom een rol spelen.

8 Conclusies en slotbeschouwing

Voor leerlingen en ouders is de eindtoets in groep 8 en het basisschooladvies een belangrijk moment in de onderwijsloopbaan. Zowel de informatie uit de toets als het advies spelen een rol bij de plaatsing in het voortgezet onderwijs. Gezien de grote impact op de verdere onderwijsloopbaan van de leerling moet de basisschool zorgdragen voor een goede kwaliteit van het advies en van de adviesprocedure. Een zorgvuldige adviesprocedure beschermt de school ook tegen eventuele druk van ouders en scholen om een hoger of juist een lager onderwijsniveau te adviseren. In de voorgaande hoofdstukken deden we verslag van het onderzoek naar de kwaliteit van het basisschooladvies. Het onderzoek richtte zich op de kwaliteit van de adviesprocedure, de samenhang tussen het basisschooladvies en de eindtoets, en de samenhang tussen het advies en het vervolg van de schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs.

Groei aantal leerlingen in hogere onderwijsniveaus stabiliseert

Het onderzoek toont twee duidelijke trends. Tot 2011 adviseerden basisscholen gemiddeld steeds hogere onderwijsniveaus, terwijl de score voor de eindtoets niet in gelijke mate toenam. De tweede trend was dat iets meer leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere positie kwamen dan het advies aangaf. Deze trends versterkten elkaar en vertaalden zich in een grotere deelname aan de hogere onderwijssoorten zoals havo en vwo. Een verklaring voor deze trends ligt onder meer in de hogere maatschappelijke druk (van ouders maar ook van de overheid) om hoger te presteren.

Beide stijgende trends zijn sinds 2011 afgebogen. Ten eerste zien we dat de basisscholen nu gemiddeld een iets lager onderwijsniveau adviseren dan in 2011. Daarnaast constateren we dat sinds 2012 juist iets minder leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere positie komen dan het advies aangaf.

8.1 Basisscholen

Advisering zorgvuldig, vaste procedures en evaluatie nog onvoldoende

De algemene indruk van de kwaliteit van het advies is niet ongunstig. Vrijwel alle scholen die zijn onderzocht, gaan zorgvuldig met de advisering om en hanteren een procedure. Er zijn meerdere personen uit de school bij het advies betrokken, de scholen gebruiken verschillende gegevensbronnen over de cognitieve prestaties en zij gebruiken ook informatie over gedrag en motivatie. In de meeste gevallen betrekken scholen de ouders en leerlingen in het advies.

De zorg voor de kwaliteit van de adviesprocedure kan beter. Zo zien we dat op een derde deel van de scholen geen procedure is vastgelegd. Alle scholen hebben elementen van een goede adviespraktijk, maar verschillen in de onderdelen die ze in de adviesprocedure opnemen. Op een derde deel van de scholen die aangaven een adviesprocedure te hebben, ontbreken belangrijke onderdelen in de procedure, zoals bijvoorbeeld beslisregels. Verder hanteren lang niet alle scholen richtlijnen voor het opstellen van het advies of voor het wegen van factoren die van belang zijn voor het advies. Ook wordt de adviesprocedure door een aantal scholen niet of maar beperkt geëvalueerd.

Dubbele adviezen vaak terecht

Het komt regelmatig voor dat leerlingen niet een enkelvoudig advies krijgen voor bijvoorbeeld havo of vmbo-gt maar een dubbel advies havo-vmbo-gt, waarbij de basisschool beide niveaus geschikt acht. Het onderzoek laat zien dat de

eindtoetsscore vaak aanleiding geeft voor dit dubbele advies. Een andere duidelijke bevinding is dat deze leerlingen ook gemiddeld op een middenpositie uitkomen. Dit laat zien dat de twijfel die in het dubbele advies wordt uitgedrukt, vaak terecht is. We zien verder dat basisscholen steeds minder dubbele adviezen geven. Dat gebeurt veelal op verzoek van scholen voor voortgezet onderwijs. Zij willen liever geen dubbele adviezen, maar het komt ook voor dat scholen voor voortgezet onderwijs vragen om de dakpanstructuur van het eerste jaar te volgen.

Basisscholen ervaren druk van ouders en van scholen voor voortgezet onderwijs

Het onderzoek laat zien dat een aanzienlijk deel van de scholen voor basisonderwijs druk van de ouders ervaart om het advies bij te stellen. Meestal ervaart men druk om een hoger onderwijsniveau te adviseren.

Ook bestaat er druk van scholen voor voortgezet onderwijs om juist een lager onderwijsniveau te adviseren of om bij het advies rekening te houden met de samenstelling van de brugklassen. Basisscholen geven aan meer druk van de ouders dan van de opnemende scholen te ervaren. Deze druk vraagt van de basisschool een professionele houding en toont daarmee ook het belang van goede en zorgvuldige procedures. Het is van belang dat basisscholen hieraan blijven werken.

Leerlingen krijgen vaker een advies voor een hoger onderwijsniveau dan eindtoets indiceert

In het onderzoek zagen we dat basisscholen vaker adviezen geven voor een hoger onderwijsniveau dan men op basis van de toets zou verwachten. In 2012/2013 krijgt ongeveer een kwart van de leerlingen een advies voor een hoger niveau dan verwacht kan worden op basis van de eindtoetsscore. Een advies voor een lager onderwijsniveau komt minder vaak voor, ongeveer 11 procent van de leerlingen krijgt een advies voor een lager niveau dan de eindtoetsscore zou doen vermoeden. De trend dat basisscholen steeds hogere niveaus adviseren lijkt in 2011 zijn hoogtepunt te hebben bereikt.

Bij voorafgaand advies grotere verschillen tussen advies en eindtoets

Het onderzoek toont verder aan dat bij scholen die voorafgaand aan de toets het advies afgeven er grotere verschillen zijn tussen de eindtoets en het advies. Deze scholen geven meer hogere en meer lagere adviezen. De adviezen wijken dus vaker af van de score op de eindtoets dan bij scholen die het advies geven wanneer zij ook de eindscore tot hun beschikking hebben. In de toekomst zal de verplichte eindtoets op een later tijdstip worden afgenomen. We kunnen dus verwachten dat de verschillen tussen advies en eindtoets zullen gaan toenemen.

Samenstelling school en de ligging deels verklaring verschil tussen advies en eindtoets

De inspectie constateert dat de samenstelling van de school effect heeft op het advies. Scholen met veel Nederlandse gewichtenleerlingen (leerlingen van wie de ouders een laag opleidingsniveau hebben) geven vaker lagere adviezen af dan op grond van de toets verwacht mag worden.

In verstedelijkte gebieden krijgen leerlingen vaker een advies voor een hoger onderwijsniveau dan zij op basis van de eindtoets zouden verwachten. In Friesland en Groningen, net als in Limburg wordt minder vaak een hoger advies gegeven. Leerlingen in verstedelijkte gebieden hebben dus betere doorstroomkansen in het voortgezet onderwijs. Dit effect is in eerder onderzoek ook aangetroffen.

Leerlingenmerken ook factor bij verschil advies en eindtoets

Onze bevindingen bevestigen het beeld van ander wetenschappelijk cohortonderzoek.

Kinderen van lager opgeleide ouders krijgen – ook al hebben ze een vergelijkbare toetsscore met andere leerlingen – vaker een lager advies. Daarnaast laat dit onderzoek zien dat allochtone leerlingen niet systematisch te lage of te hoge adviezen krijgen. We vonden ook andere leerlingeffecten bijv. bij jongens die wat lagere adviezen krijgen bij een gelijke toetsprestatie. Het feit dat bepaalde leerlingkenmerken bij gelijke toetsprestatie een rol spelen en dat regiokenmerken er toe doen, blijft een serieus knelpunt dat permanente aandacht van basisschoolleerkrachten en schoolleiders vraagt.

8.2 Voortgezet onderwijs

Minder opstroom in onderbouw van het voortgezet onderwijs

Wanneer een leerling in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op een hogere onderwijspositie zit dan het basisschooladvies aangeeft, spreken we van opstroom. Zit de leerling in het derde jaar juist op een lagere positie, dan spreken we van afstroom. In 2007 constateerde de inspectie nog iets meer opstroom (13 procent) dan afstroom (12 procent) in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2007b). Die trend heeft doorgezet tot 2011. We zien nu dat daarna een kentering heeft plaatsgevonden. Er is nu meer afstroom (15 procent) ten opzichte van het gegeven advies dan opstroom (10 procent).

Advies voor hoger onderwijsniveau dan eindtoetsindicatie gunstig voor leerling

De meeste leerlingen komen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs op de positie terecht die het advies aangeeft; gemiddeld 75 procent. Leerlingen met een advies voor een hoger onderwijsniveau dan de eindtoets indiceerde, komen na twee jaar voortgezet onderwijs meestal ook op het onderwijsniveau dat de basisschool adviseerde of een hoger niveau (73 procent). Ruim een kwart van deze leerlingen stroomt af en zit in de derde klas op een lager niveau dan het advies aangaf. De hoogte van het advies blijkt zeer bepalend te zijn voor de verdere doorstroom in het voortgezet onderwijs. Adviseert een basisschool een hoger onderwijsniveau, dan werkt dat vaak in het voordeel van de leerlingen.

Bij advies voor lager onderwijsniveau dan toetsindicatie komt leerling op adviespositie Wanneer een leerling een advies heeft dat lager is dan de toets aangeeft dan komt de leerling na twee jaar voortgezet onderwijs in het derde jaar meestal in de onderwijssoort die de basisschool had geadviseerd (67 procent). Van deze leerlingen stroomt 26 procent op en komt uiteindelijk op het niveau terecht dat de eindtoets aangaf en dus op een hoger niveau dan de basisschool in haar advies voorspelde. Een basisschool kan verschillende redenen hebben om een lager onderwijsniveau te adviseren dan de eindtoets aangaf. Het onderzoek toont wel aan dat een lager advies dan op basis van de eindtoets werd verwacht vaker ook tot een lager onderwijstype leidt.

Samenstelling van school voor voortgezet onderwijs sterk bepalend voor kansen

Het blijkt dat de doorstroomkansen in het voortgezet onderwijs niet alleen afhangen van het advies en de eindtoetsscore maar ook van de samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs. Wanneer een leerling met een vmbo-kader-advies op een brede scholengemeenschap komt, heeft deze leerling meer kansen om op te stromen naar het vmbo-t dan wanneer de leerling op een smalle school komt die alleen het beroepsgerichte vmbo in huis heeft.

Ook zien we dat de doorstroomkansen van een leerling met een vmbo-gt-advies en een lage toetsscore heel verschillend zijn. Die kansen hangen namelijk ook af van het aanbod van de school voor voortgezet onderwijs. Het maakt uit of de leerling op

een breed vmbo terecht komt, op een categorale vmbo-gt school of een scholengemeenschap voor vmbo-t, havo en vwo. Leerlingen die een advies krijgen voor een laag onderwijsniveau zijn dus gebaat bij brede scholengemeenschappen. Leerlingen met adviezen voor hogere onderwijsniveaus (havo en vwo) doen het beter op smalle scholen met enkel havo en vwo.

Hier ligt zeker een taak voor leerkrachten, schoolleiders en bestuurders in het voortgezet onderwijs om de kansen van leerlingen te optimaliseren.

Samenwerking tussen scholen om leerlingen optimale doorstroommogelijkheden te bieden blijft een belangrijke uitdaging voor het voortgezet onderwijs.

8.3 Verwachtingen

Hoge verwachtingen vergroten de kansen van leerlingen

Hoge verwachtingen stimuleren dat leerlingen een goed niveau halen. Dit geldt voor de basisscholen bij de afgifte van het advies. Dit geldt ook voor scholen voor voortgezet onderwijs bij de plaatsing van leerlingen.

8.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Onderzoek naar schoolloopbanen en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs blijft van belang. Op dit moment loopt er nog een ander onderzoek van de inspectie naar de overgang van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs en welke gevolgen dit heeft voor de schoolloopbanen van zorgleerlingen.

Het onderzoek wijst uit dat er flinke verschillen bestaan tussen scholen in de mate waarin ze bij vergelijkbare toetsscores adviseren voor hogere en lagere onderwijsniveaus. Dit betekent ook dat de doorstroomkansen van leerlingen systematisch kunnen verschillen. Het is nog te vroeg om te concluderen dat de kwaliteit van de adviesprocedure niet medebepalend is voor de kansen van leerlingen, maar in dit onderzoek hebben we hiervoor geen duidelijke aanwijzingen kunnen vinden.

Wel is duidelijk dat regio-effecten, verstedelijking, leerlingkenmerken zoals de opleiding van de ouders, en samenstelling van de school voor voortgezet onderwijs (breed of smal onderwijsaanbod) medebepalend zijn voor de kansen van leerlingen.

Verschillen tussen basisscholen

Ook als we rekening houden met de eindtoetsscore blijken scholen te verschillen in de mate waarin hun advies afwijkt van de toetsscore. We kunnen slechts een deel van deze verschillen op grond van regio en leerlingkenmerken verklaren. Hier is verder onderzoek gewenst.

In dit onderzoek hebben we uitsluitend gekeken naar de eindtoets basisonderwijs. De relatie tussen advies en andere soorten van toetsing, zoals het drempelonderzoek, is niet onderzocht. Een vervolgonderzoek moet zich ook richten op deze scholen.

Regio-effect

Dit verkennend onderzoek wijst uit dat basisscholen in verstedelijkte gebieden hogere onderwijsniveaus adviseren dan op basis van de eindtoets mag worden verwacht. Eerder vond de inspectie vergelijkbare regio-effecten. Dit betekent dat de woonplaats van de leerling van invloed is op de onderwijskansen. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of het een kwestie van aanbod van scholen voor voortgezet onderwijs is of dat andere aspecten een rol spelen.

Doorstroom in het voortgezet onderwijs

Ten slotte is het zinvol om de doorstroom van leerlingen in het voortgezet onderwijs diepgaander te onderzoeken. De uiteindelijke positie van de leerling in het voortgezet onderwijs is onder meer afhankelijk van de prestaties van de leerling, de leerlingenkenmerken, het advies, de samenstelling van het voortgezet onderwijs en de kwaliteit van zowel de school voor voortgezet onderwijs als de school voor basisonderwijs. Het is mogelijk, maar niet eenvoudig om deze invloeden van elkaar te onderscheiden.

Daarnaast is het van belang om te onderzoeken hoe scholen voor voortgezet onderwijs de leerling plaatsen in het eerste jaar. Is er een relatie tussen het basisschooladvies, de eindtoets en de plaatsing in homogene klassen of in dakpanklassen.

8.5

Tot slot

Met de nieuwe regelgeving rond de eindtoets die naar een later tijdstip wordt verplaatst, kunnen we op basis van dit onderzoeksrapport meer verschillen tussen eindtoets en advies verwachten dan nu het geval is. Ook is nog niet duidelijk hoe het aanname- en plaatsingsbeleid van scholen voor voortgezet onderwijs zich ontwikkelt, wanneer de eindtoets naar een later tijdstip wordt verplaatst. Het is daarom noodzakelijk om de ontwikkeling rond de advisering en het doorstroompatroon van de leerlingen goed te blijven volgen. Zorgvuldige monitoring biedt ook de mogelijkheid om na te gaan of er geen ongewenste neveneffecten optreden.

Bijlage I - Opmerkingen over de onderzoeksopzet

In deze bijlage geven we nadere informatie over de steekproeftrekking, de databestanden, de operationalisering en de aanpak van het analyses.

B1 Steekproeftrekking voor het beschrijvend onderzoek

Voor de beantwoording van de eerste hoofdvraag is een steekproef getrokken van 120 basisscholen. Bij deze scholen is begin 2013 een vragenlijst uitgezet. Omdat de gesprekken over het basisschooladvies op school gekoppeld zijn aan de vierjaarlijkse bezoeken die de inspecteur bij alle basisscholen doet, is deze steekproef getrokken uit alleen die scholen die in aanmerking komen voor het vierjaarlijks onderzoek. Het gevolg van deze keuze is, dat in de steekproef geen scholen zijn opgenomen met een zwakke of zeer zwakke onderwijskwaliteit. Dit betreft een vrij kleine groep van basisscholen (in september 2013 gaat het om 2,2 procent van de basisscholen). Uit ander kleinschalig onderzoek (Blom, 2012) zijn overigens wel aanwijzingen dat zwakke scholen minder zorgvuldig adviseren.

Op schoolkenmerken zoals denominatie, regio, mate van verstedelijking, is de steekproef representatief. De respons op de vragenlijst is 118 van de 120 scholen. Van de gesprekken met de scholen zijn gegevens verzameld van 105 scholen. Deze gesprekken zijn gevoerd met de directeur en/of andere teamleden, die bij het geven van het basisschooladvies betrokken zijn. In dat gesprek zijn met behulp van een opgestelde leidraad de gegeven antwoorden in de vragenlijst verhelderd en verdiept. In de vragenlijst is gewerkt met gesloten vragen. Daarnaast zijn procedures bij de scholen opgevraagd.

B2 Gebruikte bestanden

Bestand 1: Adviezen, toetsscores en leerlingkenmerken van de leerlingen van groep 8

De gegevens over adviezen, toetsscores en leerlingkenmerken zijn afkomstig uit het Onderwijsnummer (ook wel aangeduid als Bron: Basisregistratie Onderwijsnummer). In Bron worden sinds 2010 alle bekostigde leerlingen in het basisonderwijs geregistreerd.

Dit onderzoek maakt gebruik van de Bron-gegevens uit het schooljaar 2011/2012 en 2012/2013 van de leerlingen van groep 8. Van elke leerling is bekend op welke school hij of zij staat ingeschreven. Daarnaast bevat het Onderwijsnummer een aantal achtergrondkenmerken van de leerlingen. Van 151.918 leerlingen in leerjaar 8 is de score op de Eindtoets Basisonderwijs bekend en van 173.142 leerlingen is het basisschooladvies bekend. Voor het schooljaar 2012/2013 gaat het om respectievelijk 155.179 en 188.415 leerlingen.

In de analyse zijn alleen de scholen geselecteerd die minimaal tien registraties hadden over twee jaar. Dit alles betekent dat heel kleine scholen en scholen die niet de Eindtoets Basisonderwijs afnemen, niet zijn meegenomen in het onderzoek naar de relatie tussen basisschooladvies en plaatsingsadvies.

Bestand 2: Adviezen en toetsscores van de leerlingen van groep 8 gerelateerd aan de positie in het derde jaar voortgezet onderwijs

Een deel van de analyses richt zich op de plaats in het derde jaar van het voortgezet onderwijs. Hiervoor worden de leerlingen die uitstromen in het schooljaar 2009/2010 (cohort 2009) en 2010/2011 (cohort 2010) gekoppeld aan hun positie in het voortgezet onderwijs in respectievelijk schooljaar 2012/2013 en 2013/2014 (dus de positie twee jaar later aan het begin van het derde leerjaar voortgezet onderwijs). Daarbij laten we leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en

praktijkonderwijs buiten beschouwing. De registratie van het basisschooladvies en de toetsgegevens in het Onderwijsnummer in de jaren 2009/2010 en 2010/2011 is minder compleet dan de recente jaargangen.

Bestand 3: Het adviesbevragingbestand voortgezet onderwijs

De registratie van het basisonderwijs volgens het onderwijsnummer (Bron) bestaat pas een paar jaar en is van de eerste jaren nog incompleet. Om inzicht te krijgen in de trends is daarom gebruik gemaakt van het adviesbevragingbestand van de inspectie. Jaarlijks stuurt de inspectie een vragenlijst aan alle scholen voor voortgezet onderwijs (niet zijnde praktijkonderwijs of speciaal onderwijs). Van alle leerlingen die voor de eerste keer in het derde jaar zitten en die ononderbroken de onderbouw op de vestiging hebben doorlopen wordt de school gevraagd aan te geven wat de positie is in het derde jaar en wat hun basisschooladvies was. Leerlingen die tussentijds de onderbouw hebben verlaten, tussentijds zijn ingestroomd, en nieuwkomers worden buiten beschouwing gelaten. Dit bestand omvat dus het grootste deel van de adviezen maar niet alle.

B3 De analysestrategie

Voor de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag worden de gegevens van de bevraging van de 118 scholen beschrijvend geanalyseerd. Hiervan doen we verslag in hoofdstuk 4.

Voor de beschrijving van de trends in het basisschooladvies (hoofdvraag 2) gebruiken we de verschillende grootschalige gegevensbronnen: de gegevens van het basisschooladvies en de eindtoets van de leerlingen van groep 8 volgens het Onderwijsnummer, de adviesbevraginggegevens die de inspectie in het voortgezet onderwijs doet. Daarnaast maken we gebruik van de publicaties van Cito en CBS.

Voor de verklarende analyses (voor onderzoeksvraag 3b) naar het verschil tussen het basisschooladvies en de Eindtoets Basisonderwijs vinden multilevel logistische regressieanalyses plaats. Wanneer we de mate van verschil tussen basisschooladvies en de toetsscore onderzoeken, corrigeren we in de analyses steeds voor de eindtoetsscore van de leerlingen. De kans op een hogere of lagere advisering hangt immers samen met de hoogte of laagte van de toetsscore. Leerlingen die een score binnen de vwo-bandbreedte halen, kunnen niet hoger dan het plaatsingadvies geadviseerd worden. Door deze correctie worden leerlingen met eenzelfde score onderling vergeleken. Hiermee sluiten we uit dat schoolverschillen beïnvloed zijn door eventuele verschillen in het samengestelde leervermogen van de leerlingenpopulatie.

We hebben bij de verklarende analyses de volgende onafhankelijke variabelen gebruikt.

Individueel niveau: Op individueel niveau is een aantal leerlingkenmerken bekend. Deze kenmerken zijn: geslacht, leerlinggewicht, etniciteit en leeftijd.

- Bij geslacht is meisje de referentiecategorie. Bij jongens krijgt de variabele de waarde 1;
- Het leerlinggewicht wordt geoperationaliseerd door twee variabelen: één variabele voor alle leerlingen van wie één of beide ouders maximaal een basisonderwijs- of (v)so-zmlk- diploma heeft behaald (gewicht 1.2). De tweede variabele betreft alle leerlingen van wie één of beide ouders maximaal een diploma lbo/vbo, praktijkonderwijs of vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg heeft behaald (leerlinggewicht 0.3). De leerlingen zonder gewicht vormen de referentiecategorie.

- Bij etniciteit maken we onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen, conform de definitie van CBS. Deze groepen vergelijken we met autochtone leerlingen. De autochtone leerling is hier de referentiecategorie.
- Voorts betrekken we leeftijd in de analyse als benadering voor een vertraagde of versnelde schoolloopbaan. Op basis hiervan is een variabele gemaakt die de vertraging of versnelling in jaren uitdrukt. Versnelde leerlingen krijgen de score -2 of -1; de vertraagde leerlingen hebben de score 1 of 2. De leerlingen die volgens tempo doorstromen krijgen de score 0.

Schoolniveau: Een aantal schoolkenmerken is opgesteld door leerlingkenmerken te aggregeren naar schoolniveau. Het gaat om het percentage leerlingen met leerlinggewicht 0.3 en 1.2, het percentage allochtone leerlingen zonder gewicht, het percentage allochtone leerlingen met leerlinggewicht en het aantal leerlingen in leerjaar 8. Daarnaast is de schoolgrootte ($N/100$) meegenomen. Bij denominatie geldt dat het openbaar onderwijs de referentiecategorie is. Voor het onderwijsconcept is een variabele gemaakt voor de scholen die een speciale onderwijsvisie hebben (zoals Vrije school, Montessori en Dalton).

Regiokenmerken: Om regionale verschillen te detecteren zijn twee kenmerken gebruikt. In de eerste plaats is de maat voor de stedelijkheid op leerlingniveau genomen. Deze vijfpuntsschaal loopt van zeer sterk stedelijk tot niet stedelijk. Zeer sterk stedelijk is de referentiecategorie. Daarnaast zijn de provincies meegenomen. Bij de provincies is Utrecht de referentiecategorie.

Kwaliteitskenmerken van de adviesprocedure van basisscholen: Om te onderzoeken of er een effect uitgaat van de adviesprocedure van basisscholen is informatie uit het steekproefonderzoek op de 118 basisscholen gekoppeld aan de informatie uit het onderwijsnummer.

B4 De maat voor een hogere dan wel lagere advisering dan de toets aangeeft

In hoofdstuk 3 geven we aan dat we op basis van de normtabellen voor de Eindtoets Basisonderwijs het verschil tussen basisschooladvies en eindtoets hebben geoperationaliseerd. Men moet zich er goed rekenschap van geven dat deze operationalisering op verschillende manieren kan gebeuren.

De normtabellen bij de eindtoets die aangeven welk advies bij een bepaalde toetsscore hoort, geven een absolute operationalisering van het verschil tussen eindtoets en basisschooladvies. Bij een vaste score voor de eindtoets zeggen we dat het advies hoger, lager of op niveau is.

Een aanname bij de normtabellen is dat de Eindtoets Basisonderwijs door de jaren heen voldoende is geëquivaalerd om als standaard te gebruiken (een gelijke score op de toets door de jaren heen representeert een gelijke prestatie of anders gezegd: De toets is elk jaar even moeilijk). Vervolgens kan men verwachten dat daarbij gelijke onderwijsniveaus passend zijn. Hier speelt een tweede aanname, namelijk dat de onderwijsniveaus door de jaren heen een gelijk niveau representeren. Het grote voordeel van de absolute operationalisering is dat we trends door de jaren heen zichtbaar kunnen maken; bijvoorbeeld dat de basisschooladviezen door de jaren heen hoger zijn geworden.

Er kleven ook nadelen aan deze operationalisering. Het plaatsingsonderzoek waarop deze operationalisering is gebaseerd, is beïnvloed door selectieprocessen, adviezen

voor een te hoog of te laag schooltype, en toelatingsbeleid. Een hiermee samenhangend nadeel is dat men kan gaan denken dat dit nu de norm wordt voor een te hoog of een te laag advies en dat is uitdrukkelijk niet de bedoeling. Wat hier gebeurt, is niet meer maar ook niet minder dan een onderzoeksmaat maken. Naast het vaststellen van trends is deze operationalisering verder goed geschikt om verschillende effecten bij groepen van leerlingen vast te stellen. Om te laten zien dat dit niet de enige mogelijke operationalisering is, bespreken we een alternatief.

Timmermans, Kuyper en Van der Werf (2013) gebruikten in hun onderzoek een andere maat voor de afwijking tussen Eindtoets Basisonderwijs en het basisschooladvies. Zij plaatsten het basisschooladvies op een schaal (van 1 t/m 5). Een vmbo-basis-advies krijgt de score 1, een vmbo-kader-advies de score 2, vmbo-gt de score 3, havo de score 4 en vwo de score 5. Vervolgens voorspellen zij door middel van een regressie op basis van de eindtoets de score op deze schaal. Daarna kan bepaald worden wanneer de toets er een halve of een hele punt naast zit. Dat noemen zij de maat voor een te hoge en te lage advisering. Hier is sprake van een relatieve operationalisering. Deze operationalisering leidt ertoe dat men altijd aan beide kanten een min of meer gelijke hoge of lage advisering zal vinden. Deze methode is niet geschikt om trends vast te stellen, maar zij is zeker geschikt om leerlingeffecten te onderzoeken. In de rapportage van de inspectie 'Onder advisering in beeld' (2007a) hebben twee onderzoeksinstituten een bijdrage aan de deelstudies geleverd. Beide operationaliseringssoorten (de relatieve en de absolute) zijn in die studies gebruikt.

Beide soorten van operationalisering kan men gebruiken om schoolverschillen en verschillende effecten op leerlinggroepen zichtbaar te maken. Voor een trendbeeld is de absolute operationalisering nodig. Dan gebeurt er feitelijk niets anders dan dat op een bepaald moment de stand van zaken wordt geïndexeerd en dat volgende jaren daarmee worden vergeleken. In dit onderzoek gebruiken we de absolute operationalisering mede omdat we in het stelselbeeld gericht zijn op de trendontwikkeling.

Er kan echter geen normatieve betekenis aan het verschil worden gegeven. Op dit moment heeft de inspectie geen norm voor een gewenst of een ongewenst verschil tussen advies en eindtoets.

Literatuur

- Aarsen, E. van, Roeleveld, J., Luyten, J.W. (2013). *Voorspellende waarde van LOVS toetsen voor schoolsucces*. Utrecht: Stichting Kennisnet, Oberon
- Balvers, M., Doehri-Plomp, R., Maten, J. van der, Swanborn, M., & Vreeburg, B. (2013). *Verschillen tussen basisschooladviezen en toetsscores: wat zegt dat over de basisschool?* Paper ten behoeve van het symposium 'Over- en onder advisering in het basisonderwijs, uitstroom uit het speciaal onderwijs en stijging van deelname aan havo en vwo', op de Onderwijsresearchdagen 2013 in Brussel.
- Blom, B. (2012). *Verwachtingen van leraren en leerlingen over leerprestaties. Een onderzoek naar de samenhang met de kwaliteit van het basisonderwijs in Noord-Nederland*. Groningen: Masterthese RU Groningen.
- Boer, H. de, Werf, M.P.C. van der, Bosker, R.J., & Jansen, G.G.H. (2006). Onder advisering in de provincie Friesland. *Pedagogische Studiën*, 83 (6), 452-468.
- Cito (2014). *Terugblik en resultaten 2014*. Arnhem: Cito.
- Driessen, G., & Doesborgh, J. (2005). Relaties tussen achtergrondkenmerken en competenties van leerlingen en hun advies voor voortgezet onderwijs. In: G. Driessen, G., Doesborgh, J., Ledoux, G., Overmaat, M., Roeleveld, J. & Veen, I. van der. *Van basis- naar voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ITS. pp: 39-70.
- Driessen, G. (2006). Het advies voortgezet onderwijs: is de over advisering over? *Mens & maatschappij*, 81(1), 5-23.
- Fettelaar, D., Leest, B., Eck, E. van, Verbeek, F., Vegt, A.L. van der, & Jongeneel, M. (2013). *Selectiemechanismen in het onderwijs*. Nijmegen: ITS; Amsterdam: Kohstamm Instituut; Utrecht: Oberon.
- Hakkenes, A., & Wijs, A. de (2012). Van Citotoets naar brugklas en door naar diploma. *Sociaaleconomische Trends*, eerste kwartaal 2012, 65-79.
- Inspectie van het Onderwijs (2003). *Onderwijsverslag over het jaar 2002*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2007a). *Onder advisering in beeld*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2007b). *Aansluiting voortgezet onderwijs op het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2009). *De kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland. Basisonderwijs en voortgezet onderwijs in Groningen, Fryslân en Drenthe*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs
- Inspectie van het Onderwijs (2011). *Leerresultaten van scholen voor voortgezet onderwijs in Drenthe, Groningen en Fryslân nader onderzocht*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2013a). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2011/2012*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2013b). *De kwaliteit van basisscholen en bestuurlijk handelen in het noorden van Nederland. Ontwikkelingen in de periode 2008-2009*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Koeslag, M., & Dronkers, J. (1994). Overadvisering en de schoolloopbanen van migrantenleerlingen en autochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 19 (3), 240-258.

Lubbe, M. van der, Verhelst, N., Heuvelmans, T., & Staphorsius, G. (2005). *Verslag van een onderzoek naar de toelating van leerlingen in het voortgezet onderwijs*. Arnhem: CITO.

Luyten, H., & Bosker, R.J. (2004). Hoe meritocratisch zijn schooladviezen. *Pedagogische Studiën*, 81 (2), 89-103.

Poorthuis, A. (2012). *Children in transition. Challenges and opportunities in adjusting to secondary school*. Utrecht: Universiteit Utrecht (dissertatie).

Schogt, M. (2012). *Toename havo/vwo: een vloek of een zegen*. Den Haag: Interne publicatie directie kennis OCW.

Timmermans, A., H. Kuyper, H., & Werf, G. van der (2013). *Schooladviezen en onderwijsloopbanen. Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en overadvisering*. Groningen: GION.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2014-19 | gratis
ISBN: 978-90-8503-342-4

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | augustus 2014